

Miért nem bírjuk a **franciákat**?

Miért nem bírjuk az **franciákat**?

Írta: NICK YAPP és MICHAEL SYRETT

Pannonica Kiadó

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Xenophobe's guide to the FRENCH
Oval Books

335 Kennington Road
London SE11 4QE

Copyright © Oval Projects 1993, 1999

Fordította: BORSOVSZKY ÉVA

Minden jog fenntartva

Hungarian translation © Borsovszky Éva

ISBN 963 9252 18 2

ISSN 1585-6380

Felelős kiadó a Pannonica Holding Rt. vezérigazgatója

Felelős szerkesztő: Merényi Ágnes

Műszaki szerkesztő: Diósi Katalin

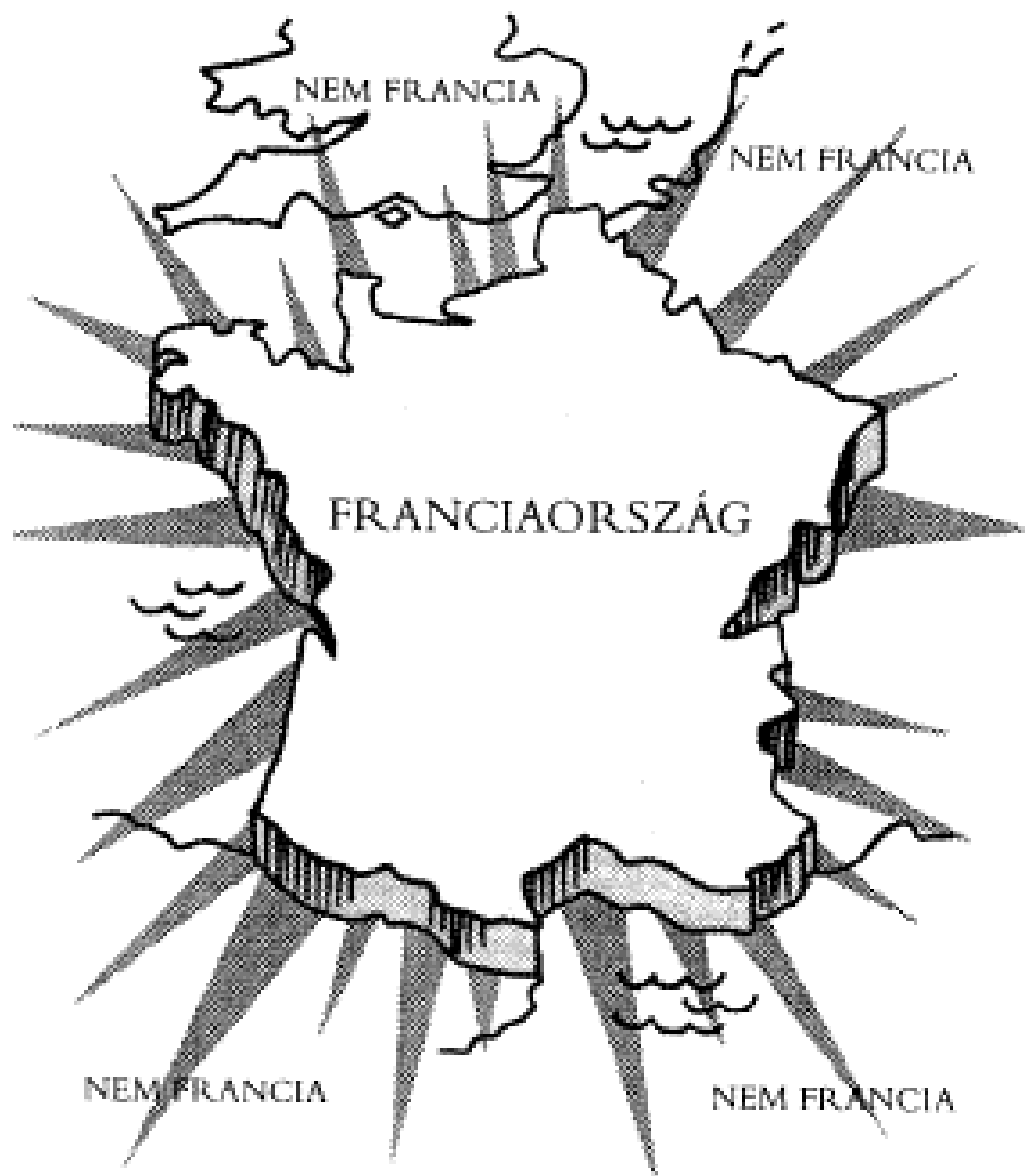
Tördelés: Typo D'Apo Bt.

Nyomdai kivitelezés: Szekszárdi Nyomda Kft.

Felelős vezető: Vadász József

Tartalom

Nemzettudat és identitás
Nemzeti karakter
Életfelfogás és értékek
Viselkedés
Jó modor és etikett
Kultúra
Humorérzék
Szabadidő és szórakozás
Evés-ivás
Egészség és higiénia
Intézményrendszerek
Bűn és bűnhődés
Kormányzat és bürokrácia
Üzlet és munka
Mániák
Társalgás
Nyelv és gondolkodás

"...a franciák minden tettüket nagyszerűnek, ragyogónak tartják, és a francia államférfiak a reneszánsztól kezdve De Gaulle-on át egészen Chiracig magát Franciaországot mindig is ragyogó fényhez hasonlították. Saját szerepüket a világ többi országához mérve pedig szinte messianisztikusnak vélik."

Franciaország népessége valamivel több mint 58 millió. Összehasonlításképpen: 39 millió spanyol, 47 millió angol, 57 millió olasz és 81 millió német él a Földön.

Nemzettudat és identitás

Amit nem árt előre tudni

A franciák csak azzal törődnek, ami az életben igazán számít: franciának lenni. Szilárd meggyőződésük, hogy erkölcsileg, együttesen és egyénileg is felsőbbrendűek mindenki másnál a Földön. Sármjuk abban rejlik, hogy mindezek ellenére sem utálnak minket, többiek: csupán sajnálnak bennünket, amiért nem lehetünk mi is franciák.

A *la force* (az erő) tudata húzódik meg minden mögött, amit a franciák akár jól, akár rosszul az utóbbi ezer évben tettek. A *la forte* számukra az élet értelme. Ez több más nagyszabású gondolattal is társul, úgymint a *la gloire* (dicsőség) és a *la patrie* (haza) – csupa hihetetlen energiát sugalló nőnemű szó.

A franciákat minden vonzza, ami élénk, mozgékony, vibráló és ellenállhatatlan. Ám sikkjük és eleganciájuk mögött primitív és atavisztikus ösztönök rejtőznek.

Más nemzeteket felbőszítene vagy taszítana Marianne alakja (a köztársaság szimbóluma, minden francia pénzműn és bélyegen látható), aki lenge öltözékben, kezében fegyverrel, barikádokon tör át, a franciák viszont – igazi hazafiakként – könnyekig meghatódnak rajta. Nemhiába a kakas – lármás tiritarka madár, amely vetélytársait elűzi, tojást nem tojik – a nemzeti szimbólumuk, sosem felejtik el, hogy országuk *la France*.

Nyilvánosságkedvelő, könnyed, fesztelen nép a francia. Imádják a különleges alkalmakat: a bankettek, az esküvőket, a fesztiválokat és mindenféle *fête*ket (ünnepeket). Ezeken ugyanis boldogan feszíthetnek, parádésan játszhatják szerepüket s örülhetnek a produkció sikerének. Otthonukban szűk korlátok közé szorítva érzik magukat. Kedvelt megjelenési helyeik ezért leginkább az irodák, éttermek, reptéri várótermek (ki más mutat ily jól ezeken a helyszíneken?), operaházak és nagykorutak (*grands boulevards*). Megesik olykor, hogy rosszul viselkednek, de mindig kiválóan szerepelnek.

Milyennek látják önmagukat?

A franciák magukat tartják az egyetlen civilizált népnek. Régen rájöttek az élet abszolút igazságaira, ezért úgy érzik, kötelességük vezetni és felvilágosítani a világ többi részét.

Minden fontos dologban csálhatatlan szakértőknek tartják magukat. Amiben nem csálhatatlan szakértők, az nem is számít.

A franciák azt is dicsőséggént könyvelik el, amit mások vereségnek tartanának. Mivel szinte minden egyes háborút megnyertek, amibe belekezdtek, ezért eleve feltételezik, hogy minden döntő ütközet csakis francia dicsőséget hozhat. Így aztán sehogysem értik, az angolok miért nevezték el a Waterloo Station földalatti-megállót olyan csatáról, amit a franciák elvesztettek.

Még a csábításban is dicsőséget látnak, győzelmet éreznek egy jól elkészített *entrecôte*-ban (rostélyos), és világelsőbséget látnak egy üveg *grand cruben* is. Nemhiába hívták XIV. Lajost "Napkirály"-nak, mivel a franciák minden tettüket nagyszerűnek, ragyogónak tartják, és a francia államférfiak a reneszánsztól kezdve De Gaulle-on át egészen Chiracig magát Franciaországot mindig is ragyogó fényhez hasonlították. Saját szerepüket a világ többi országához mérve pedig már-már messianisztikusnak vélik.

Milyennek látnak másokat?

Saját felsőbbrendűségüket alátámasztandó, a franciák nagylelkűen elfogadják azt a tényt, hogy más népeknek is létezniük kell.

Azt azonban már ne várjuk el tőlük, hogy "politikailag korrektek" legyenek bármilyen tettükben. Faj- és idegengyűlölő, sovíniszta nép, noha inkább mosolyognak, mintsem acsarkodnak másokra.

Az angolokat kisstílű, pallérozatlan, kissé megmosolyogni való, rosszul öltözött népségnek tartják, akik idejük nagy részét azzal töltik, hogy kertészkednek, kriketteznek, és pubokban sűrű, édes, langy söröket hörpölnek. Mindezek ellenére mégis kíváncsiak rájuk.

Az angolok ráadásul megbízhatatlanok. A franciák az angol csapatok 1940-es dunkerque-i kivonását mindmáig hitványságnak tartják, annak ellenére, hogy annyi franciát mentettek meg, ahányat csak lehetett.

A Calais-ba egynapos kirándulásra átruccanó angol turistákat csak *les fuck-offs* ("mennyanádmba") néven emlegetik, és az angolokat úgy általában *perfide*-nek (álnok, szőszegő) tartják (a francia bíróság mindmáig azon a lerágott csonton kérődzik, hogy vajon megmérgezték-e Napóleont Szt. Ilonán vagy sem), de azért egy jó pohár skót malátawhisky után sok minden megbocsáttatik.

A franciák már nem utálják a németeket, ám ma sincsenek oda értük. Úgy érzik, a németek kultúrája jóval alsóbbrendű, ugyanakkor mindig készek elismerni ipari fölényüket.

Politikailag is felsőbbrendűnek érzik magukat a németekkel szemben, akik elvesztették nemzetközi "jelenlétüket", mikor az első világháború után megfosztották őket gyarmataiktól. Bár már a franciák sem tartanak kezükben sokat a világból, de a francia törvénykezés, nyelv és kultúra továbbra is él minden földrészen, Kanadától az Új-Hebridákig, Indokínától Francia-Guyanáig, az Elefántcsontparttól egészen Libanonig.

Bármilyen kellemetlen is számukra a gondolat, a franciáknak és a németeknek sok közös vonásuk van: a szertartásosság, a faji tisztaság eszméje és a történelmi sorsszerűségben való hit.

A franciák a spanyolokat büszke, de lármás népnek tartják, akik több bort termelnek szőlőikben, mint amennyi üdvös volna a Midi, azaz Dél-Franciaország szőlősgazdáinak (a spanyol bor, jóllehet, nem üti meg a kényes francia ízlelőbimbók megkívánta mértéket, de azért *ca existe*, azaz elmegy, ahogy az ominózus szólás járja).

A csodálat-utálat tengelyén kívül esnek a belgák és a svájciak, mint kivételek. A svájciak a francia televíziós reklámok kegyetlen gúnyolódásainak céltáblái. Igaz ugyan, hogy vendégszeretők, de már-már betegesen tisztaságmániások, és roppant furcsa módon törik kerékbe a francia nyelvet.

Mivel a franciák mindenben elsősorban a stílust értékelik, csak sajnálni tudják a belgákat, akiket sőtlan, unalmas és *finesse* (finomság, elegancia, ravaszság) nélküli bagázsnak tartanak. A belgákról – állítólagos nehéz felfogásuk, tompa agyuk miatt – számtalan gyilkos vicc született.

Két belga katona szundikál egy fa alatt.

Hirtelen valami szörnyű robajra ébrednek.

"Mennydörgős ménkü! – mondja az egyik. – Dejszen ez vihar!"

"Dehogyis – így a másik –, ezek bombák."

"Hál'istennek! – örül meg az első. – Nagyon félek a vihartól."

Csöpp irigység is színezi ezeket a vicceket azóta, hogy a franciák ráébredtek: a belgák életszínvonala magasabb az övéknél.

Különleges viszonyok

Politikai téren a franciák akkor boldogok, ha vezéreik – bármilyen párt vezetői legyenek is – kijelentik: *l'Europe, c'est moi!* (Európa én vagyok!). Az Európai Uniót szükségtelen valaminek tartják, de ha már léteznie kell, akkor legalább igazi francia alkotás legyen: Jean Monnet (látnok és pálinkalepárló) munkája a korai 50-es évekből.

Az Unió többi tagja csak perkáljon (különösen a németek), a franciák pedig majd megmondják, mire költsek el, s ők adják meg a "klub" kulturális arculatát is.

Történelmi távlatokra visszatekintve a franciák afféle szeretlek-gyűlöllek viszonyban vannak az Egyesült Államokkal és Kanadával, mivel az előbbi nagy része valaha az övéké volt, az utóbbit pedig nagyrészt ők népesítették be.

Ámde ebből is bonyodalmak származnak.

Ha egy francia moziban francia-kanadai filmet mutatnak be, akkor azt mindenképp feliratozni kell, különben a franciák nem értenének belőle semmit, az akcentusuk annyira különböző. És, noha a franciák régóta csodálják az amerikaiakat alkotmányukért, jogrendszerükért, s persze, mert ők is jól kiakolbóltatták az angolokat, imádatukat jócskán csorbítja az amerikaiak amerikaisága.

Sok energiát fektetnek abba, hogy csökkentsék az Egyesült Államok kultúrájának káros befolyását. Kvótarendszert alkalmaznak az amerikai filmek behozatalánál, és korlátozzák a gyorséttermek számát. Az Euro-Disneyt is igyekeztek Párizstól olyan messze telepíteni, hogy lehetősége legyen megbukni. A franciáknak sikerült elérniük, hogy az amerikaiak generációról generációra beléjük szeressenek, anélkül, hogy ezt a szerelmet ők valaha is viszonzni akarnák.

Milyennek látják őket mások?

A legfőbb baj a franciákkal az – mások szerint –, hogy állhatatlanok, csélcsapok, szélkakasok. Ez pusztán azért van, mert nem veszik észre, hogy a franciák minden nagy kérdést az önérdek – a józan paraszti ész egyik jellegzetessége – alapján döntenek el.

Szerintük az állhatatosság unalmas, unalmasnak lenni pedig megbocsáthatatlan bűn.

Ez a szemlélet tetten érhető a francia élet minden területén. A francia nők hisznek a feminizmusban, de nem nőiességük rovására. A franciák készítik a világ legjobb festményeit és legrondább tapétáit. Keményen dolgoznak, de sohasem láthatók munka közben. A nap, a hét, a hónap vagy az év bármely szakában hajtunk végig Franciaországon, 95% a valószínűsége annak, hogy az egész ország kihaltnak vagy lakatlannak tűnik.

Milyen látszatot kívánnak kelteni?

Mivel a franciák meg vannak győződve felsőbbrendűségükről, fikarcnyit sem törődnek azzal, mások milyennek látják őket.

Nemzeti karakter

Az igazi francia

Minden francia titkos vágya, hogy olyan legyen, mint Cyrano de Bergerac, Edmond Rostand darabjának kérédő, fesztelen hőse, aki D'Artagnanhoz hasonlóan gascogne-i legény: magát kigúnyolja, de bárkit, aki nevetni merészelne rajta, rögvést kardélre hányna; rettenthetetlen bajvívó, ugyanakkor gyöngéd, viráglelkű poéta; szenvedélyes szerelmes, mégis a világirodalom legszebb viszonzatlan szerelme miatt kell meghalnia; bukott hős, ám bukása tündöklő. Cyrano talán legvonzóbb tulajdonsága minden francia szemében, hogy jellemét és magabiztosságát mindvégig megőrizve hal meg.

Minden francia csöppet sem titkos vágya, hogy olyan legyen, mint Gérard Depardieu. Zseniális húzás volt 1991-ben Cyrano szerepét ráosztani, Depardieu eleddig az utolsó a francia sztárok hosszú sorában, akik a csatornából emelkedtek ki a csillogó sztáréletbe (lásd még Edith Piaf, Yves Montand és *les autres* /a többiek/). A franciák imádják, ha hőseiknek és hősnőiknek – mind a valóságban, mind a regényekben – züllött, nyomorúságos, bűnöző múltjuk van, s akik egészen alulról kerülnek be a magas körökbe.

Imádják Depardieut azért is, amit a filmen kívül, a magánéletben csinál, amiért az, aki. Ez pontosan a fordítottja annak, ami Hollywoodban szokás, ahol a sztárt filmbéli imázsáért istenítik az életben is. Depardieu elsősorban igazi hús-vér férfi, s csak másodsorban filmsztár. Olyan ember, aki azért mondott le egy filmszerepet, mert éppen szüret ígérkezett a szőleijében; olyan ember, aki kijelentette, ha nő volna, rögvest ágyba bújna Ridley Scott filmrendezővel; olyan ember, akit "természetes öserő"-nek is neveznek.

Hóbortosság

A franciák a legesleghóbortosabb népség a világon; karakterükből fakadóan kísérletező kedvűek. Semmi sem olyan tökéletes, hogy ne lehetne változtatgatni rajta, semmi sem olyan gyönyörű, hogy ne lehetne elrontítani.

A dolgoknak nem a praktikus oldala érdekli őket, hanem maga az utazás, a lehetőségek.

Imádják az eszméket, a merész gondolatokat, az újításokat – játszadoxni olyasmikkel, mint a demokrácia, a nukleáris energia, a vasúti rendszerek vagy bármilyen gép, szerkentyű és ketyere.

Ami igazán számít: a naprakészség. Belátják, elfogadják, ha valami méregdrága, csak "frissen legyen mázolja". Nem osztják a britek reklámok iránti cinizmusát. A britek imádják a reklámot, de nem veszik meg az árut, a franciák nincsenek oda a reklámért, de a termékre nyomban rávetik magukat.

Azt szeretik, ha az élet gyorsan változik, energikus, stílusos és divatos. Imádják a legdivatosabb ruhákat, kifejezéseket, filmeket, a legújabb ketyeréket, ámde a legújabb náluk csak pár napig tart, s már jöhet is az újabb legújabb. Nem véletlen, hogy a *passé* (divatjamúlt) kifejezetten francia fogalom.

Ez egyik szélsőséges formájában egy elitista technokráciában testesül meg, a másik véglet pedig borzadályos kultuszokban nyilvánul meg, ilyen például a *Dur-Être* baba kultusza ("Nehéz dolog babának lenni"), amikor is tizenéves csitrik majmolják a vonatkozó popnóta szövegét, s közben nyakukban babacumival császárkálnak föl s alá.

Bármit tesznek, a franciák állandóan a nevetséges és a nagyszerű között libikókáznak.

Önkép

Szellemiekben és lelkiekben a franciák magukat még mindig a földdel azonosítják, s a vidéki élet gyönyörűségeit egészen a vad valószínűtlenségig eszményítik. Minden bordeaux-i technokratában vagy túlfinomult párizsiban valódi parasztszív dobog

Az eredeti környezetéből kiszakított francia városlakó szemében a helyi mókusokra lövöldöző, vagy a megkötözött libát *foie gras* (libamáj) kedvéért agyontömő, tagbaszakadt földművesnek minden tette megbocsátható: emeljen akár régi traktorokból barikádot, dobálja meg a rendőroket kövel, vagy (különösen) égessen csak angol bárányokat élve.

Még ha Peugeot-juk vagy Renault-juk kormányánál ülve morognak is, ha ilyen akciók miatt forgalmi dugó alakul ki, a franciák mély megértést tanúsítanak a bűnösök iránt, s lélekben azonosulnak velük.

Ebből a paraszti alapállásból a franciák intellektuális magasságokat tudtak elérni. Míg a posztindusztriális Anglia, Németország, Japán vagy az Egyesült Államok csupán és kizárólag szemellenzősen a pénzcsinálás tudományával volt elfoglalva, addig a franciák az európai kultúra – az egyetlen, birtoklásra érdemes kultúra – megváltóivá emelkedtek.

Ötvennyolc millió filozófus

Franciaországban az emberek filozófiával táplálkoznak, filozófiát lélegeznek be és ki. Nincsen olyan földműves, halász, pincér, autószerelő, bolti eladó vagy háziasszony, akiben ne rejtőzne egy Diderot, egy Descartes, egy Saint-Simon vagy egy Sartre. Ennek az az oka, hogy a franciákat az ész vezérli. Istenítik az eszméket s azok kigondolóit, még akkor is, ha azok csak egy ideig divatosak. Sartre egzisztencializmusa, mely a német megszállás idején született és egészen az 50-es évekig virágzott, a 60-as évekre már erejét veszítette –

ám ez csöppet sem számít. Az új áramlatok olyanok, mint a párizsi tömegközlekedés járművei – pár perc múlva jön a következő.

Az elméletek és az eszmék iránti fogékonyságuk miatt a franciákat sokkalta nehezebb kormányozni, mint mondjuk a németeket, akik eredendően hajlamosak elfogadni egy felsőbb hatalom létét, vagy mint az angolokat, akik morognak ugyan, de végül mindig beadják a derekukat és azt teszik, amit mondanak nekik.

Az egész nyugati világban létezik a munkanélküliség problémája. Az amerikaiaknak, a spanyoloknak, a hollandoknak, a dánoknak, az olaszoknak, az angoloknak, a németeknek és a belgáknak ez pontosan azt jelenti, ami: a munkanélküliség problémáját. A franciáknak ez mindjárt a civilizáció problémája.

Franciaországban az emberek azért harcolnak, ármánykodnak és azért tanulnak, hogy fényes intellektusukat csillogtathassák. Ennek nevet is adtak: *le discours* (beszéd, beszélgetés). Ez a lusta csevelőtől egészen egy akadémiai előadásig is terjedhet, de a legkedvencebb használatuk "társalgásos okfejtés". Az ebben a mesterségben jártas egyéneket (ez a népesség mintegy 95%-át jelenti) igen nagyra tartják. Egy francia férfi vagy nő egy csavaros eszű okfejtést legalább annyira becsül, mint más egy impresszionista festményt, egy Fabergé ékszertojást vagy egy sévres-i porcelánvázát.

Ezért hát vad viták zajlanak Franchiahon-szerte bármilyen témában, az irodalomtól az iroda-lomig, a magánélettől a közakaratig bezárólag. A csudába a régi eszmékkal, jöjjenek az újak. Nantes-tól Nancyig Cannes-tól Calais-ig mindenhol botcsinálta filozófusok görnyednek számítógépeik fölé, és új eszméket építenek fel, új gondolatokat csiszolgatnak. Egész Franciaországban mintegy 58 millió filozófus vár tette és ugrásra készen.

Életfelfogás és értékek

Forradalmakkal tarkított, zűrzavaros múltjuk dacára a franciáknak sikerült megőrizniük az élet lényeges dolgait illető állandó és változatlan hozzáállást. Nagyra becsülik az intellektust, az iskolai végzettséget és bizonyos akadémiai intézmények termékeit.

Ugyanis – noha a régi osztályrendszernek megvannak a maradványai a franciák között (az a pár arisztokrata, akinek nyakát nem metszette el Madame la Guillotine) – Franciaország mindenekelőtt meritokrácia (olyan ország, ahol magas iskolázottságú emberek kormányoznak).

Az Amerikai Egyesült Államokban az a hit uralkodik, hogy az ember mindent meg tud tenni, ha igazán akarja. A briteknél az a felfogás, hogy bárki meg tud tenni bármit, feltéve, ha be tudja bizonyítani, hogy képes rá. Franciaországban erről úgy vélekednek, hogy bárki meg tud tenni bármit, amire a képesítése kiterjed. Sőt meg is kell engedni neki, hogy ezt maradéktalanul megtehesse, ha már bebizonyította, hogy keresztülment a megfelelő csatornákon, s túljutott a megfelelő formalitásokon.

Ez ad lehetőséget minden rendű és rangú francia politikusnak, hogy a legvakmerőbb, legötletdúsabb, legköltségesebb és legbolondabb tervekkel álljon elő. Ezekhez aztán a legszélesebb körű jóváhagyást is megkapja, még akkor is, ha borzasztó kudarcba fulladnak, csupáncsak azért, mert az ötlet olyan vakmerő, ötletdús stb. volt. Csernobil ellenére a franciák nem hagytak fel nukleáris programjukkal. A Concorde nagy fiaskó volt, de az eszméjét győzelemnek fogták fel. Az 1980-as években a franciák elkezdtek izgatottan olaj után kutatni Párizs alatt. Mit tehet az ember, csodálja az efféle vad és hajmeresztő törekvéseket.

A franciáknak van bátorságuk kísérletezni, elbukni, majd ismét kísérletezni – távol áll tőlük a nemzet múltjának súlya alatt görnyedni, sőt kedvüket lelik abban a képességben, hogy a jelent ugródeszkának használják a jövő felé.

A gyökerek iránti szenvedély

Franciaország és Nagy-Britannia népessége megközelítőleg ugyanakkora. Franciaország területe viszont kétszer akkora. Ezért van az idelátogatónak olyan tágasságérzete. Mindenki számára van elegendő hely.

De ezt a franciák közel sem így látják. Úgy érzik, ez egyáltalán nem elég mindannyiuknak. Nemcsak kimondhatatlanul neheztelnek a bevándorlókra, amiért házakat, lakásokat és állásokat foglalnak el maguknak, de állandóan szíjtják is mérgüket az ország minden kis árka, trágyadombja vagy tenyérnyi csalános földdarabja miatt is.

A föld – illetve annak tulajdonjoga – minden viszály és perlekedés tárgya. Alááshatja a családhoz való hűséget, és megkeserítheti az általános jókedélyt. *Jean de Florette* és *Marson de Sources* alakja nem csupán Pagnol írói agyszüleménye. Gérard Depardieu felrobbantotta magát az előbbi szerepében, Daniel Auteuil pedig felakasztotta magát az utóbbi bőrébe bújva, s mindezt pusztán a föld birtoklásából fakadó családi viszály miatt. Minden francia polgár megérti ezt és együttérez a szereplőkkel mindkét filmben.

A francia forradalom egyetlen fennmaradt vívmánya a szemükben, hogy a föld a nép kezébe került, s ezt semmilyen fondorkodó unokabáty sem tudja elvenni tőle.

Az egyetlen kivétel ezalól a nem kívánt földdarabok eladása az ángliusoknak, akiknek olyan örült mániáik vannak, hogy megvesznek minden romos pajtát és disznóolat Roscofftól Rocamadourig. Más dolog, ha az embert a saját vérrokona akarja kiforgatni a jussából, és megint más egy teljességgel idegent megkopasztani, pláne, ha még külföldi is az istenadta.

Az lehet, hogy elegendő föld van mindenki számára – de csak elméletileg.

A gyakorlatban akármennyi van is, az sosem elég, még akkor sem, ha a népesség a felére vagy a negyedére csökkenne. Egy francia földműves a legcsekélyebb lelkiismeretfurdalás nélkül megölné saját testvérbátyját, bácsikáját, nénikéjét vagy bármely atyafiát a szántóföld egy-két göröngyéért. Arra is vetemedne, hogy végrendeletben kicsikarja nagyanyjától a földhöz való jussát, aztán egy tyúkszaros színben tartsa bezárva szegényt élete végéig, ha ezáltal annyi földhöz jut, hogy még egy sor babot el tud ültetni.

Társadalmi rangok és osztályok

A franciák mindig hajszálpontosan tudják, a társadalmi ranglétra mely fokán állnak. Mivel ők találták fel a burzsoáziát, teljesen jogos, hogy ők szolgáttassák rá a legtöbb és legjobb példát.

Burzsoának lenni nem annyira státust, mint inkább életformát jelent: olyasvalamit, ami egyszerre vonzza és taszítja a franciákat. A burzsoá létben szeretik a biztonságot, a közönségesség hiányát, a megbízhatóságot és az élet folyamatosságát. Amit pedig utálnak benne, az a kíváncsiság teljes hiánya, és a formákhoz és hagyományokhoz való merev ragaszkodás. Ez olyan belső konfliktus, amit ez idáig képtelenek voltak feloldani.

A felszínen persze mindenhol csodálatos *égalité* (egyenlőség) uralkodik – képzeljük csak el, mi történne, ha egy angol étteremben a pincért "uram"-nak szólítanák! Ám a felszín alatt ugyanúgy megmaradtak a régi felosztások. Csak kevés ügyvéd, professzor, doktor vagy könyvelő származik a munkásosztályból. A mai napig nagy nehézségekbe ütközik, hogy egy autógyári munkás fia építész legyen, hát még a lánya...

A diszkrét bájú burzsoázia az alábbi osztályokra tagozódik:

A *grande* burzsoázia, azaz a nagypolgárság azokból áll, akiket más országokban veretes nevű "jó családoknak" neveznének: De Gaulle neve jó példa erre.

A *bonne* burzsoázia, azaz középpolgárság már egy későbbi fajta leszármazottait tömöríti, akik valószínűleg Franciahon fényes jövőjében fognak majd dicső szerepet játszani.

A *petite* burzsoáziát – vagy más néven kispolgárságot – sújtja a legnagyobb megvetés, mert ők sem Franciaország dicső múltjában nem játszottak szerepet, sem annak jövőjében nem valószínű, hogy dicső szerepet fognak játszani, és különben is leginkább ide tudnak beszívárogni a munkások a legnagyobb számban.

A franciák erről a homályos, nehezen érthető helyzetről nem vesznek tudomást. Nem mintha abban reménykednének, hogy a dolog úgyis megoldódik magától, hanem, mert úgy gondolják, úgysem számít.

A francia nemességre, már ami megmaradt belőle, régóta nem figyel senki. Mégis megmaradt. Mindmáig tartanak pazar és titkos koktélparkettát, bankettekét és bálakat, de senki nem foglalkozik velük. Még igazi rókavadászokat is rendeznek, de a franciák fütyülnek rájuk. Jobb nem odafigyelni, mint szembehelezkedni.

Nem könnyű az egyik fajta burzsoát megkülönböztetni a másiktól: a nagypolgár mindenkor kifogástalanul öltözködik s nem áll szóba osztályon kívüliekkel, a középosztálybeli kifogástalanul öltözködik és mindenkivel szóba áll, a kispolgár is kifogástalanul öltözködik, és csak azért nyitja ki a száját, hogy panaszkodjon, tehát jobban tesszük, ha senkit nem hívunk burzsoának.

A nagypolgárság pontosan tudja, hogy ők a nagypolgárság, s nem köszöni meg, ha az amúgy is nyilvánvalót nevén nevezzük. A középosztály amiatt aggódik, nehogy egy kalap alá vegyék a kispolgársággal, és ezért eleve megsértődik. Jobb, ha ezt az egész osztályosdít egyáltalán nem vesszük figyelembe.

Sznobizmus

A franciák nagy sznobok. Sznobizmusuk arra is kiterjed, milyen kutyát tartsanak: olyan fajtákhoz ragaszkodnak, amelyek Angliában már rég kimentek a divatból (cocker spánieket és skót juhászokat Franciaországban ma is sikk tartani). Büszkéek arra, hol laknak, mit hordanak, sznobok az iskolákkal kapcsolatban is.

Csak kevés francia gyermek jár magániskolába, de számos nagy hírű iskola létezik Franciaországban, melyekből egyenes út vezet a magasabb körökbe. Az a gyermek, aki a megfelelő párizsi gimnáziumba jár, könnyedén kerül be majd jó nevű főiskolákra, egyetemekre, mint pl. az École Polytechnique, s ezt követően majd a közhivatali szféra felsőbb rétegébe, ami *Grand Corps d'État*-nak is nevezetik. Ez olyan elnevezés, ami az államgyűlöelő britek számára eleve teljességgel elképzelhetetlen volna.

A legtöbb magasszintű politikus ezekben az intézményekben érettségizett. Vannak olyanok, mint például Giscard d'Estaing, aki mindháromban szerzett végzettséget, és így könnyen csatlakozhatott a nagy hatalmú öregfiúk hálózatához.

Még abban is sznobok, hogy hol vásárolnak, hol esznek, hol teniszeznek, hol vesznek táncórákat, hol nyaralnak, és melyik templomba járnak (mármint az a 10%, amelyik rendszeresen jár misére).

A francia sznobizmust némileg elviselhetőbbé teszi az a tény, hogy inkább a jó ízlésen alapul, mintsem valami öröklött alapelven.

Stílus

A francia érzéki nép; szenvedélyesen szerelmeskednek, s képesek olyan zenét írni, aminek hallatán szinte látjuk a tengerből kibukkanó napot.

Ki más venné a fáradságot, hogy hét és fél percen át csomagoljon egy kis cseresznyés lepényt, díszdobozba tegye és masnival átkötve nyújtsa át a vevőnek, mint valami újszülött csecsemőt – mikor azt a morzsányi falatot azonnál behabzsolja a vevő, mihelyt kilép vele a cukrászdából.

A divat diktál mindent. E szabály alól az étel sem kivétel. A *nouvelle cuisine* (új konyhaművészet) maga a szakácsművészet apoteózisa: a csodálatos elrendezésben feltálalt csöppnyi falatkák, melyek inkább a szemet mintsem a gyomrot gyönyörködtetik: mindez a stílusnak az anyag felett aratott győzelme.

Feminizmus és nőiesség

A francia nők még most is elvárják, hogy kinyissák előttük az ajtót, cipeljék a csomagjaikat, átadják nekik a helyet. Elegáns éteri lényként viselkednek, akiknek ugyanúgy szükségük van a férfiakra, mint a tökéletes gyémántnak a megfelelő foglalatra. Még ma is teljességgel elfogadott úgy bókolni egy francia nőnek, hogy az angol vagy amerikai nő társainak arcába kergetné a vért.

Persze ők is a férfiakkal azonos fizetést követelnek, egyforma lehetőséget a legjobb állásokra és egyetemi helyekre – s ez logikus, érthető és elfogadható is. De a legcsekélyebb jelét sem adják, hogy lemondjanak arról a hatalomról, amit oly ügyesen gyakorolnak jó feleségként vagy jó szeretőként.

Mind a mai napig elvárják, hogy körbeudvarolják és elcsábítsák őket. A férfiak gyűlöletét és azt a törekvést, hogy nélkülük éljenek, a francia nők legtöbbször neveléses ötletnek tartja. Mi értelme a csábos ruháknak és a divathóbortoknak, ha nincsenek férfiak, akik mindezt csodálnák? Mi mulatság vagy izgalom marad az életben, ha nincsenek férfiak, hogy eljátsszák a rájuk kiosztott szerepeket?

Ez a megközelítés teljességgel elfogadható a legtöbb francia férfi számára, akiket a nők szürkeállománya legalább annyira izgat és elbűvöl, mint a testük. Lehet, hogy Madame de Pompadour és Madame de Maintenon nem voltak szexbombák, ám királyi szeretőiknél sokkal jobban tudták, hogyan kell egy országot kormányozni. Egy francia férfi számára az ideális kombináció a *mens sexy in corpore sexy* (szexi testben szexi lélek).

Gazdagság és siker

A pénzes franciák sokkal szerényebb külsőségek között élnek, mint angol, olasz, német vagy amerikai társaik. Sötét öltönyben járnak, sötét autót vezetnek, sötét borokat isznak és sötét sarkokban találkozgatnak.

Azon kevés alkalommal, mikor kimerészkednek a napfényre, nem korzóznak bevásárlóközpontokban, sem a Championban sem az Intermarchéban. Nem veszik igénybe a tömegközlekedést sem. Egyedül ők (meg a parasztok) nem töltik a nyarat mindenféle kempingekben: még megvannak a hatalmas sötét villáik a teljesen elhagyatott tengerpartokon, ahol mindig vidám, fényűző életet élnek.

A többiek kérkedjenek csak vagyonukkal, tegyék csak undorítóan közszemlére ékszereiket, gyors kocsijukat és kövér szivarjaikat, a gazdag franciák ilyen a világért sem tennének. Jobban szeretnek csöndesen éldegélni elegáns házaikban, diszkrét kerületekben, futónövényekkel benőtt magas falakkal takarva a világ szeme elől, ahol harapós kutyák védik őket (a franciák nagyon őszinték, ha veszélyes kutyákról van szó, míg mások házőrzőknek hívnák őket, a franciák nyíltan és őszintén bevallják, hogy ezek a kutyák gonoszak, vérszomjasak és vadak).

Szerény hozzáállásuk eme gazdagsághoz a legkevésbé sem hasonlít a régi arisztokraták hivalkodásához. Ma már nincsenek pompás kastélyok, hatalmas parkok, fényes bálók, és – fájdalom! – leáldozott a parasztok évenkénti megkorbácsolásának napja is.

Mivel szinte soha sem láthatók nyilvános helyen, felsőbbbségüket villámgyorsan és mélyértelműen kell kinyilvánítaniuk azon kevés alkalommal, mikor burzsoával vagy bolsevikkel találkoznak. Nem fanyalognak azokon, akiknek nem telik a legeslegjobbba mindenből, egyszerűen csak úgy tesznek, mintha nem értenék őket.

Ha az ember társalgásba keveredik két dúsgazdag francia nővel vagy férfival (ami nem könnyű, mégsem lehetetlen, ha a rue de Rivolin egy esős napon az ember taxit akar fogni), azok egy szempillantás alatt összenéznek, mintha csak ezt akarnák jelezni "Számomra teljességgel érthetetlen, amiről itt beszélnek. Ön érti, hogy itt most miről is van szó?" A hatás lesújtó.

Francia autók

Egy használt francia autónak csekély az értéke. Ezért aztán szinte nincsenek is használtautó-kereskedők sem Reimsben, sem Lyonban vagy Marseille-ben.

Ha egy francia új kocsit vesz, akkor azt egy életre vásárolja – ami az autó esetében három évet jelent, vagy valamivel kevesebbet, ha túl sokat vezetik. A francia utak tele vannak halálos kimenetelű, véres balesetekkel, annak ellenére, hogy többnyire a kicsi, félénk küllemű autót kedvelik. Ez részben azért van, mert az efféle kocsik nagyon bátrak – bármilyen kaptatón felmenni velük olyan, mintha egy nagy csatát kellene megnyerni –, részben meg azért, mert a kisautók után sokkal kevesebb adót kell fizetni, mint a nagyok után (az autót ugyanis lóerő arányában adóztatják meg). Következésképp igen kevés a francia luxuslimuzin.

Noha már nem gyártják, minden francia autók legkedveltebbike a 2CV Első pillantásra inkább egy vidámparki körhinta ülésének gondolnánk, pedig gazdaságos, és meglepően kényelmes (ha nem fékezünk vele, vagy nem akarunk bekanyarodni valahova), döbbenetesen jól javítható, s a franciák szerényen a "világ legintelligensebb autójának" nevezik.

Egy ilyen frappáns szlogen kiötléséhez egy reklámszövegírónak egész emberöltőre volna szüksége, a franciák viszont a kisujjukból kirázzák, mert ők mindenben az intelligenciát keresik, bármiről legyen is szó, ami mozog.

Viselkedés

A franciák szertartásos, formákhoz ragaszkodó népség: merev a gondolkodásuk és a viselkedésük is. A napóleoni idők óta imádják a törvényeket, minél szigorúbbak, annál jobb: legyen szó etiketről, divatról, etikáról, diplomáciáról, művészetről, irodalomról vagy akár jogról.

Rettentően hisznek abban, amit *le droit*-nak (helyes) hívnak, azaz, hogy minden fontos dolgot a helyes, a megfelelő módon, a megfelelő helyen és időben kell csinálni.

Amit pedig cseppet sem szeretnek, és alkalmanként figyelembe sem vesznek, azok a kisstílu szabályok – a parkolásra, a dohányzásra, az autóvezetésre, a higiéniaira vonatkozó megkötések, vagy hogy hol szabad és hol tilos pössenteni. A franciák zongorázni tudják a különbséget a szabályok és a formalitások közt. Az előbbieket nem kell figyelembe venni, az utóbbiakat viszont szigorúan be kell tartani.

Erre kiváló példa az a mód is, ahogy a leveleiket aláírják. Amíg az angolok vagy pláne az amerikaiak megelégszenek azzal, hogy odabiggyeszti "A legjobbakat" "Írjál hamar" vagy a legeslegformálisabban "Öszinte üdvözléssel", a franciák ragaszkodnak az alábbi cirkalmas frázishoz: *Nous vous prions d'agréer, Monsieur, l'assurance de nos sentiments respectueux* (azaz "Kérjük Ont, uram, higgyn leghódolatteljesebb üdvözlétünk bizonyosságában") vagy, amikor a leglazábbak akarnak lenni: *N'oubliez pas de nous donner de tes nouvelles de temps en temps, s'il te plaît* (Ne felejtse el tudatni velünk időről időre, mi újság?).

A nyelvet a méltóság és fennköltség megtestesülésének tartják, ezért saját védelmére teljesen formalizálták. A francia szótárakban még olyan kifejezések is találhatók, amiket az "érvelés mechanizmusa"-ként ajánlanak használni.

A stílusos fogalmazás legalább annyira fontos, mint a jó ízlés és az elegancia.

A család

A franciák nagyon kötődnek a családjukhoz – a vér szava minden szónál többet ér. Büszkéek a gyermekeikre, részben azért, mert Franciaországban sokáig jelentős népszaporulat-csökkenéssel kellett számolniuk, s még a második világháborúban elszenvedett vereségüket is annak tulajdonítják, hogy a németek a huszadik század első évtizedeiben szaporábbak voltak náluk. A mai napig jelentős adókedvezménnyel igyekeznek ösztönözni és jutalmazni a gyermekvállalást, illetve a nagycsaládot.

Az idősöknek megadják a tiszteletet, a fiataloknak a szeretetet. A francia családokban – ahol nagyszülők, nagynénik és nagybácsik gyakran a szűk családhoz közel laknak – kölcsönös egymásrautaltság van. Minden korosztályt bevonnak a családi tervekbe, nyaralásokba, megbeszélésekbe, ebédekbe és ünnepekbe.

A gyermekeket már zseni korukban véleménynyilvánításra biztatják, ezért aztán mire a nyolcéves kort elérik, a legtöbbször már kiválóan forog a nyelve. A francia élet egyik legfőbb gyönyörűsége, amikor egy három-négy generációs nagycsalád közösen ünnepel, és ugyanabban az étteremben vagy partin szórakozik önfeledten. Az elképzelhető legszigorúbb büntetésnek pedig az számít, ha valakit egy ilyen eseményről eltiltanak.

Az egyik francia család, akinek a fia valami kisebbfajta vétséget követett el, ünnepélyesen levette az asztalról a fiú aznap esti terítékét – az egész borzasztóan emlékeztetett szegény Dreyfus*-ra, akinek, miután egyenruháját megfosztották a váll-lapoktól és a gomboktól, majd kardját is kettétörték, végig kellett masíroznia a katonai parádé helyszínén. Ám a fiú zokszó nélkül megtette, amit mondtak neki, és egyedül vacsorázott a konyhában.

Gyermekek

Az angol gyermekek úgy néznek ki, mint az ördögök, és úgy is viselkednek mint az ördögök. Az olasz gyermekek úgy néznek ki, mint a bukott angyalok, és úgy viselkednek, mint a bukott ördögök. A francia gyermekek úgy néznek ki, mint az angyalok, és úgy viselkednek, mint az ördögök.

Figyeljünk csak meg egy csapat habos-babos ruhába öltöztetett, jól fésült, totyogós francia babát, akár a tengerparton, akár a parkban. Látni fogjuk, mihelyt a felnőttek hátat fordítanak nekik, abban a szempillantásban nekilátnak egymás szemébe homokot szórni vagy sárral hajigálózni, s már halljuk is a lapátok puffanását a dundi térdecskéken vagy a hurkás hasikákon, s a kövek vagy kavicsok ropogós sortüztét, amivel a kis drágák egymást célba veszik.

Ha a francia gyermek gyeplőjét meglazítják azonmód felüti fejét az anarchia. Legjobb polgári formájukat a gyermekek akkor nyújtják, amikor egy jól szervezett környezetben, ünnepségen, családi ünnepélyen, kiránduláson egy felnőtt (mama, papa, nagymama, bébicsősz vagy dadus) kezét fogva éppen jól viselik magukat. Egy harminc-negyven francia lurkóból álló hosszú kígyó, amint párban, kézen fogva sétafikálnak, legalább annyira bájos, mint közhelyszerű.

Ha egy felnőttnek bemutatják őket, komolyan, ünnepélyesen kezet nyújtanak, vagy pufók orcájukat szerényen csókra nyújtják, a zavar legkisebb jele nélkül.

A franciák igen-igen törik magukat, hogy gyermekeiknek különleges szolgáltatásokat nyújthassanak, különösen nyaraláskor. Franciahton minden tengerpartja zsúfolásig tele van még a francia biciklistáknál is keszegebb, idősödő úszómesterek fennhatósága alá tartozó úszómedencékkel. A bánásmód kemény és mindenre kiterjedő, noha a gyerekeket csak ritkán engedik be a vízbe.

A szomszédságban található egy felügyelet alá tartozó sportpálya, ahol a kis "kacsák" vagy "delfinek" bronzbarnára sült, izmos testű tinédzserektől – akik feladatukat roppant komolyan veszik – elsajátíthatják a kötélmászás, a bukfencezés vagy a nagy csövekben való csúszás-mászás tudományát.

A francia gyermekek ezért aztán fontosságuk teljes tudatában nőnek fel. Ennek bizonyítéka jólápoltságuk, a felnőtt társalgásba való bevonásuk, s mindaz a határtalan csodálat, amivel a nagynénik és nagybácsik, a nagyszülők és keresztszülők körülveszik őket.

Ők pedig imádják, hogy imádják őket.

Idősek

Az a hagyományos vidéki megoldás, hogy a nagycsalád együtt él, Franciaország nagy részén megmaradt. Teljességgel elképzelhetetlen számukra, hogy a nagymamit bedugják egy otthonba, mert természetesnek tartják, hogy az idősekről gondoskodniuk kell. Arról nem is szólva hogy sokkal olcsóbb megoldás, és az embernek mindig van kéznél valaki, aki vigyáz a gyerekekre.

Állatok

Álmaikban a vidéki franciák nagy ősvadászok, ezért aztán fel sem foghatják, hogy vannak olyan emberek is, akik az állatokat házikedvencnek tartják.

* Dreyfus kapitány, akit jogtalanul és igazságtalanul ítélték el, és az Ördögzigetre száműzték 1894-ben. Az ő ügye felháborította és megosztotta a francia közvéleményt.

Számukra az állatok szigorúan csak két indokkal tarthatók: az egyik, hogy megöljék és megegyék őket, vagy azért, mert hasznukat veszik (juhászkutya, házörző stb.). A franciák nem ismerik a "veszélyeztetett állatfaj" kategóriát, hiszen számukra csupán egyetlen faj érdemel védelmet: a franciák.

A városi franciák valaha osztották ezen nézeteket, s csak haszonállatot vagy díszállatot tartottak – egy német juhászt, hogy megvédje tulajdonait, vagy egy pudlit, hogy felvágjanak vele, mint divatos öltözköztetővel, de mostanában náluk is kezd elharapózni a házikedvencek tartása. Mintegy 10 millió kutya él Franciaországban, sokuk egy asztalnál étkezik a gazdájával, és még ijesztőbb azok száma, akiket a gazdi még a motorbiciklire is felültet maga mellé.

Mindent összevetve, a franciákból hiányzik az a nyálás szentimentalizmus, amivel az angolok kedvenceiket körbeveszik. Nekik sosem jutna eszükbe olyan intézmények létesítése, mint például a Battersee Kutyaotthon – mert ugyan ki akarna egy olyan kutyát hazavinni, amitől a gazdája valamiért már megvált.

Az idegen területre tévedő kis kedvenc kutyulik azt kockáztatják, hogy esetleg alattomban megmérgezik őket. A kóbor kutyák nem számíthatnak a franciák részvételére. Elpusztítják őket.

Autóvezetés

A franciák énközpontúsága a legtisztábban vezetési stílusukban mutatkozik meg. Az igazi francia jellem képében maga az anarchia ül a volánhoz. A közlekedési szabályokat a franciák pusztán érdekes javaslatoknak tartják, amelyeket éppenséggel be is lehetne tartani, ha az embernek nem járna éppen valami sokkal fontosabb az eszében.

Az átlagfrancia férfi (és persze nő is) dagadó honfiúi/honleányi kebellet beül Peugeot-jának, Citroën-jének vagy Renault-jának volánja mögé, beindítja a motort, sebességbe rakja a kocsit és keresztül-kasul száguldozza egész Európát, mintha az saját különbejártú tulajdona volna.

Nemcsak hogy csapnivaló vezetők, de eszementen életveszélyesek is. Minden fontosabb útkereszteződés hasonlatos egy túlsúfolt táncteremhez, ahol az autók odakeringőznek egymáshoz, egymásba ütköznek, helyért tülekednek. Mindenki tudja, hová akar menni, és eszeveszetten mérges arra, aki útját állja.

Az egyik legizgalmasabb dolog Franciaországban, amikor megpróbálunk átkelni a zebrán. Azok, akik akár agg koruknál vagy egyéb hátrányuknál fogva lassabbak, jobban teszik, ha egyszer s mindenkorra úgy rendezkednek be, hogy az utcának csupán az innenső felén éljék le életüket.

Az első törvények egyike, amit 1940-ben a német hadsereg ráerőltetett a párizsi polgárokra, az volt, hogy az utcának csupán bizonyos, arra kijelölt részén lehessen átmenni a másik oldalra. A Harmadik Birodalomnak attól kezdve meg voltak számlálva a napjai...

A franciák osztják a németek azon hiedelmét, hogy az angolok a világ legrosszabb autóvezetői, noha a francia utakon zajló mészárlások éves mutatói mást sugallnak. Perverz individualizmussal úgy vezetnek, hogy közben egyik vagy másik oldalra, hátra, esetleg felfelé nézelődnek (ha az autónak lehajtható teteje van), s mit sem törődnek az esetleges fenyegető veszéllyel.

Fütyülnek az útviszonyok romlására, legfeljebb vállukat vonogatják, vagy a Gauloise-uk hamuját pöccintik le. Az átlagkocsi fékrendszerébe vetett sziklaszilárd hitükhöz képest az orleans-i szűznek, Jeanne d'Arcnak, Istenbe vetett megingathatatlan hite szinte eltörpül. Minden egyes piros lámpát, minden útkereszteződést és minden körforgalmat személyes szabadságuk sárba tiprásának tekintenek.

"Elővigyázatosság" olvasható a francia utak melletti táblák feliratain. Rá se rántanak a figyelmeztetésre.

Viselkedéskultúra

A franciák a lelkük mélyén hagyománytisztelők. Noha rettentően imádják forradalmaikat, amelyek mindent lerombolnak és mindent újra kezdenek (ez persze végtelen vitákra és megbeszélésekre ad okot), a magatartásbeli változásokat már közel sem kedvelik ennyire.

Mindent *comme il faut* (megfelelően) kell csinálni, ez a kifejezés egyaránt vonatkozik az esküvői ceremóniára, a berúgásra, a libatömésre vagy egy kérvény kitöltésére, egy levél címzésére avagy egy tanár megszólítására. Mindennek megvan a maga jól megszabott módja, amit természetesen maguk a franciák szabtak meg.

A színvonal fenntartásának igényét a nyári vakáció során lehet a legjobban megfigyelni. Amikor az angolok, a spanyolok, az olaszok sőt még a merev németek is lazítanak, kis pocakot eresztenek és összevissza időpontokban étkeznek, vagy bizarr és laza ruhákat öltenek, a franciák akkor is úgy viselkednek, mintha szoros ellenőrzés alatt állnának.

A francia nők és férfiak legalább két órát pizmognak reggeli toalettjükkel. Figyeljünk csak meg egy francia férfit egy szép nyári napon a kempingben, ahogy komótosan megorotválkozik, formára nyírja a bajuszkáját, vagy ahogy tisztálkodik. Mire mindennel kész, már el is jött az aperitif ideje.

A feleségek háromfogásos ebédet főznek, szertartásosan felszolgálnak férjüknek a rekkenő hőségben, s a kis kempingasztalokon ropogós vászonszalvétát és csillogó-villogó evőeszközöket láthatunk. A fehérbor jegecvödörben hűl az árnyékban – már ha van ilyen –, a vörösbort a sátorban melegítik szobahőmérsékletre. Minden olyan, mint ahogy a nagykönyvben meg vagyon írva: a kenyér, a sajt s a mártás is.

Monsieur mohón habzsol. Madame mögötte áll, kissé jobbra tőle, boldogan bólogatva. Amint vége az ebédnek, máris nekilát a mosogatásnak. Más tevékenységről szó sem lehet addig, amíg minden megint tökéletesen tiszta és rendes nem lesz.

Eközben a kemping többi részén a külföldiek disznómód esznek, kezükből, szájukból sőt a zsebükből ki-kiptyog az ennivaló.

Vallás

Katolikus hagyományaik ellenére a franciák mindig is szabadon kezelték a vallást. Száz vagy még több évig volt saját, különbejáratú pápájuk Avignonban, aki a Szent Városban székelő másik pápával harcolt és rivalizált.

A katolicizmus nagyon megfelel nekik, amelyben a hangsúly inkább a bűnön és a feloldozáson van s nem pedig a büntethetőségen és a szégyenérzeten. A franciák szerint mindent meg lehet úszni valahogy, s ebbe remekül illik az a felfogás, hogy bűnt elkövetni nem nagy dolog, ha azt az ember utána töredelmesen megbánja.

A franciaországi templomok súlyos, sötét, nyomasztó, áníztól és karbóltól búzló épületek, olyan papok fennhatósága alatt, akiknek már szinte semmi hatalmuk a közösségben. Különben is sokkal többet foglalkoznak a szocializmus összeomlásával, mint a katolicizmus hanyatlásával.

A franciák roppant ravaszul elhanyagolják a vallás sok kényelmetlen kötelezettségét, ám az ünnepeket megtartják.

Ezért aztán sok külföldit látunk Boldogasszony Anyánk, Szentséges Szűz Mária Mennybemenetele napjának ünnepén morcosan lófrálni a város utcáin, mivel kedvenc éttermeik zárva vannak.

Ez is kiváló példa arra, hogy a franciák mindig mindenből a jót mazsolázzák ki maguknak, a többit meg otthagyják a kutyák martalékául, s az már csöppet sem izgatja őket, hogy mindennek mi lesz a következménye.

Jó modor és etikett

Jó modor

A franciák, különösen a párizsiak, közismerten goromba pokrócok, ha úgy tartja kedvük. Ez csöppet sem hasonló más emberek véletlenszerű vagy figyelmetlenségből származó gorombaságához. Ha a franciák gorombák, azt szándékosan teszik, mert úgy gondolják, az alkalom úgy kívánja.

A franciák különösképp szeretnek gorombáskodni a teljesen idegenekkel. Ha véletlenségből téves számot tárcsázol Franciaországban, számíthatsz rá, hogy szörnyű sértéseket fognak hozzád vágni. A barátok közti szóváltásban is gyakori a durva szó, de ez nem ássa alá a kapcsolatokat. Angliában a sértés egy életre szól. Franciaországban az emberek az egyik nap vérig sértik egymást, a másik nap pedig, mintha mi sem történt volna, megint puszipajtásokként viselkednek.

Etikett

A franciák általában véve társaságkedvelő nép, de a magánéletet is igen nagyra értékelik. Féltékenyen őrzik ejtőzésük vagy mélázásuk pillanatait, napi családi megbeszéléseiket. Igényt tartanak rá, hogy egyedül ülhessenek egy bárban vagy kávézóban, pohár pernodjukba bámulva, miközben a világ szép lassan elhalad mellettük.

Szigorúan betartják az etikett szabályait, és meg vannak győződve arról, hogy bizonyos dolgokat nem szokás nyilvánosan csinálni. A francia férfiak például sohasem fésülködnek az utcán, s a nők sohasem igazítják meg a sminkjüket a nagy nyilvánosság előtt. Lehet akármilyen kánikula, mégsem szabadulnának meg egy réteg ruhadarabtól, ha az utcán sétálnak.

A francia parlament egyszer hosszasan tárgyalta azt a fontos kérdést, hogy egy úriember, ha éppen a piszoárban tartózkodik, vajon megemelje-e a kalapját, ha észrevesz egy ismerős hölgyet arrafelé sétálni.

A metrón vagy a francia buszokon bizonyos üléseket lefoglalnak a háborús sérültek vagy a várandós hölgyek számára. Ha – ne adj' isten – egy rágó gumizó siheder véletlenül rátelepedne egy ilyen ülésre, hamarosan felszólítják, üljön arrébb, és szabadítsa fel a helyet a jogosultak számára, akik aztán a többi utas erkölcsi támogatásától kísérvé elfoglalhatják az ülést.

Elismerik mások személyes szabad területét, azzal, hogy saját személyes szabad területüket is megkövetelik. Mindig gondosan vigyáznak arra, mit is tesznek, nem mintha attól tartanának, hogy más esetleg nézi őket, hanem mert eleve feltételezik, hogy mindenkit lehet figyelni. Ezért míg a forgalmi dugóban rekedt angol autóvezetők unaloműző tevékenységként vidáman piszkálják az orrukat, a hasonló helyzetben lévő francia vezetők a visszapillantó tükörben küllemüket hozzák rendbe, nyakkendőjüket, frizurájukat, szemöldöküket, bajuszukat igazgatják.

Ez a különbség stílusbeli kérdés.

Egyetlen kivétel van ezalól, mégpedig a Férfihólyag Ürítése. A francia férfiak mindenhová pössentenek – az utak mentén (akár forgalommal szemben vagy háttal neki), folyókba, tavakba és csatornába, fák avagy bokrok alá, lámposzlopok tövébe, boltok, garázsok vagy pályaudvarok mögé. Pössentenek cigarettázás, beszélgetés, horgászás vagy kertészkedés, karburátorszerelés, cementkeverés vagy lófuttatás közben is.

Egy Franciaországba látogató turista a tengerparton időzött. Éppen éjfél volt. A falu éttermében korábban jól belakmározott, s elég bort ivott hozzá, hogy az egész életet gyönyörűnek találja. A tenger csöndesen hullámozott, a telihold ragyogott. Már-már a Paradicsomban érezte magát, amennyire földi halandó teheti még a síron innen. Ekkor a sötétből felbukkant három francia férfi és behugyozott az óceánba. A varázslat azonnal megtört. Turistánkat leginkább az kavarta fel, hogy mindhárman barátságosan *bonne nuit*-t (jó éjszakát!) kívántak neki, sliccükön felhúzták a cipzárt, majd beleolvadtak az éjszakába.

Üdvözlések

A külföldiek sokszor nem is érzékelik a francia üdvözlések formális rendszerét. A franciák mindenkivel kezet ráznak (a családtagokkal, gyerekekkel és az idegenekkel is), otthon, munkába menet, munkából jövet, hazafelé stb. Egy irodában, ahol tucatnyi alkalmazott dolgozik, az első fél óra munka nélkül telik el, mert azok, akik tegnap óta nem találkoztak, óhatatlan szükségét érzik, hogy emlékeztessék egymást, kicsodák is valójában.

Ugyanakkor roppant fontos, hogy emlékezzünk arra, aznap már kivel ráztunk kezet, mert a franciák rút és modortalan dolognak tartják, ha valakivel kétszer fognak kezet ugyanazon a napon. Ez olyan, mintha nem figyeltek volna az illetre eléggé az első alkalommal.

Még mindig szokás jó napot! viszontlátásra!-t mondani mindenkinek, ha belépünk vagy kilépünk egy nyilvános helyről, mondjuk egy bárból vagy boltból. Ez nem azért van, mert a franciák oly hihetetlenül udvariasak, hanem azért, mert a többiek létezésének

észrevételezése voltaképpen a gorombaság kiküszöbölése.

Vannak olyan bolttulajdonosok, akiket a *Bonjour, monsieur* illet, van akiknek a *Bonjour, monsieur. Ça va?* dukál, és vannak olyanok, akiknek a *Bonjour monsieur. Ça va...* és még sok minden egyéb is jár.

Ez a megkülönböztetés talán nem egészen érthető másoknak, de a franciáknak rettentően fontos. A jó modor számukra maga a civilizáció. A merev formalitások nélkül újfent az őskor köszöntene be.

A csókolózás nem is annyira a francia élet szerves része, mint ahogy azt mások gondolnák. Ha mégis belekezdünk, akkor azt csakis a megfelelő módon tegyük, a szabályok betartásával.

A helyes sorrend a következő: bal orca, jobb orca és megint a bal orca – nagyon formálisan és stilizáltan. Párizsban olykor a négyes csók járja: bal, jobb, bal, jobb. Átok sújtsa azt a bugyuta külföldit, aki először jobbra dől, ahelyett, hogy balra fordulna, vagy netán ajkaival túl intim kapcsolatba kerülne a köszöntött orcájával. A francia üdvözlő csók egészen más műfaj, mint a Nagy Francia Nyelves Csók, s mint ilyen, kényes kérdés.

A francia üdvözlések szertartása hihetetlenül igénybe veszi a franciákat. Biarritz mellett egy tengerparton nyolc francia hasal csodaszép törülközőjén, napozás céljából. Megérkezik a kilencedik. Mind a nyolc feláll, kezét ráz vagy megöleli az érkezőt. Aztán mindannyian lefekszenek megint. Ekkor jó a tizedik. Mind a kilenc fekvő felugrik, hogy kezét rázzon vele vagy meglapogassa. S ez mindaddig folytatódott, amíg vagy huszonhárman nem lettek a parton. Mit mondjunk, nem nagyon barnultak le.

Tegezés és magázás

Azt sokan tudják a franciákról, hogy kétféle megszólítást használnak: a *tu*-t (te) és a *vous*-t (ön), de azt már kevesen tudják, hogyan is kell e két formát helyesen használni.

Teljesen udvarias dolog *tu*-t használni egy kutya esetében, még akkor is, ha eddig nem találkoztunk vele. De egy emberi lény esetében elővigyázatosabb csak akkor használni a tegező formát, ha már ő is eképpen szólít minket, mert ha tegeznek minket, az azt jelenti, hogy beengedtek bennünket a francia élet szentélyébe, elfogadtak bennünket, s megkaptuk a közeli barát dicső státusát.

A *tu* nem csupán egyszerű nyelvtani formula, hanem igen fontos és mélyértelmű társadalmi jelzés. Vannak olyan emberek, akiknek soha az életben nem mondhatjuk a *tu*-t, még akkor sem, ha az egész Idegenlégió ezentúl rózsaszín balettszoknyácskát hord, vagy a helyi *boulangerie* (péküzlet) csak málnaszörpöt árul.

Vannak olyan francia házaspárok, akik egész házasságuk során magázzák egymást.

Kultúra

Minden francia polgár őszinte, mély meggyőződése, hogy mindig is Franciaország vezette a világot a kulturális élet minden színterén: építészetben, festészetben, zenében, filmben, irodalomban, szobrászatban, pantomimben, színházban, balettben, s abban is, hogyan kell ködlepte hajnalon párbajban szépen elhalálozni.

Talán igazuk van, mert valóban tudják, hogyan kell a mindennapi apróságokat, egy-egy sétát, kávéházi ücsörgést, olvasgatást különlegesnek sőt művészeknek láttatni.

Othonuk sem olyan fényes-kényes, mint az angoloké vagy az amerikaiaké (sem kívül sem belül), de szeretik, ha a könyvespolcukon lévő könyveik vagy hifitornyuk mellett tárolt cédéik száma, vagy a falakat borító képek minősége alapján ítélik meg őket.

Elnöksége idején Giscard d'Estaing vette a fáradságot, hogy részt vegyen egy irodalmi beszélgetős műsorban, és Guy de Maupassant műveiről társalgott. Noha legalább fél tucat szokásos politikai krízissel kellett

szembenéznie, az elnök sietve áttekintette a témát és nyugodt, kellemes, barátságos és (ami a legfontosabb), nagy tudású emberként jelent meg a képernyőn. Erőfeszítésének jutalma az volt, hogy kormányválság helyett megszilárdult a pozíciója, és a Maupassant-könyvek eladási rátája is országszerte megugrott.

A francia kultúra francia dicsőség. Az 1968-as lázadások során a munkások és diákok első célpontjai a párizsi Odéon Színház, az Opéra Comique és a Beaux Arts volt.

A franciák szemében semmi sem számít nagyobb tettek, mint a kulturális magaslatok elérése. Az intellektusok csatája náluk legalább annyira izgalmas és lendületes, mint egy nemzetközi bokszeccs.

Mozi

Ahogy a franciák minden hétköznapit művészetté emelnek, ugyanúgy magát a mindennapi életet is művészi formába öntik.

Francia filmek tucatjai nem szólnak másról, mint hogy emberek (unottan, magányosan, féltékenyen, elgondolkodva, értetlenkedve, megszállottan stb.) leülnek egy véget nem érő, szótlán vacsorához.

Más filmrendezők kezében az efféle cselekményvezetés tömény unalomba fulladna, és teljesen értéktelen volna, de ezek a franciák valahogy a leghétköznapibb semmiségekből is mesterműveket tudnak létrehozni.

A francia nézőközönség megtekint egy ilyen filmet, aztán elmegy egy étterembe, ahol jól megtárgyalja, és összeveti saját életének mozzanataival. Azon persze lehet vitatkozni, hogy mi értelme van mindennek.

A franciák találták ki a "szerzői filmet" is, azaz hogy a rendező a film alkotója, akinek egyénisége és elképzelései határozzák meg a művet.

A filmipart mindig is nagyon komolyan vették. 1940-ben a vichyi hivatalnokok kijelentették: Ha elvesztettük a háborút, az a *Quai des Brumes* (Ködös utak) című film miatt van. Ez a 30-as évekbeli archetipikus francia melodráma – Jean Gabin és Michele Morgannal – egy háborús szökevényről szól, aki megment egy fiatal lányt egy bűnbanda karmaiból, s aminek könnyesen szomorú végét imádják a franciák.

Televízió és rádió

A francia rádiók között vannak popzenei adók és helyi adók, nosztalgiaadók és komolyzenei adók, sportadók és hírközlő adók, továbbá vicces-trükkös betelefonálás adók is, de olyan egy sincs, mint a BBC Radio 4-ja, ami miatt az ember egy adóhoz ragaszkodna.

Az egyik legnépszerűbb adóban a műsorvezető azért telefonál embereknek, mert reméli, hogy valamilyen bizarr vagy szégyenteljes cselekvés közben lepheti meg őket. Egyfajta rádiós kukkolás ez, ami az emberek számára elegendő társalgási témát ad, mivel a franciák mániákusan imádják az emberi viselkedés minden aspektusát.

Ezenkívül a francia rádió nemigen több, mint gyenge másolata az amerikai rádiónak, leginkább háttérzajt biztosít csak, munkába menet vagy jövet az autóban.

A francia televízió legdicsőbb napjai azok voltak, amikor De Gaulle tábornok gyakori felhívásait közvetítették, hogy a polgártársak nyugodjanak meg, menjenek haza és hagyjanak mindent rá. Azóta sem tudta senki ezt a médiumot ilyen jól felhasználni. Ma a televízió csakis azért fontos, mert híradót, és régi francia filmeket sugároz. Híradón a franciák azt értik, ami Franciaországban történt, vagy ami franciákkal történt külföldön, sporton a Tour de France-ot, a francia fociválogatott szereplését, illetve a chantillyi lóversenyt.

Ezekon kívül csak ócska és olcsó játékos showk vannak, amiket csak a legelszántabbak néznek, és a szokásos, átlagosan színvonalatlan reggeli programok. Az egyetlen kiemelkedően jó műsor az *Apostrophes*, egy irodalmi beszélgetős műsor, mely olykor hatmillió nézőközönséget is vonz.

A televíziózással leginkább az a baj, hogy otthon tartja az embereket, ahol a vita és a vitatkozók száma meglehetősen korlátozott. Az idősebb franciák ezért inkább bárokban szeretnek ücsörögni, (ahol a legtöbb meccsközvetítést nézik) vagy étteremben, esetleg vendégségben, ahol meg lehet vitatni a látottakat.

Az irodalom – Tintintől Tartuffe-ig

A franciák imádják a *bande dessinée*-t, a kalandos vicces képregényt. Asterix, Tintin, Lucky Luke és a többiek kalandjai már-már önálló művészi műfajnak számítanak.

Itt végre megszabadulhatnak saját nyelvi kötöttségeiktől és humoros, hétköznapi kifejezéseket használhatnak, mintha egyszerre akarnák kiélni mindazt, amit máshol nem lehet megírni.

A franciák leborulnak dicsőséges és hosszú lére eresztett irodalmuk és költészetük előtt. Különös tisztelettel adóznak Proust (regényíró és mániás depressziós), Voltaire (felvilágosult, humanitárius és börtöntöltelék), Verlaine (költő és züllött, korhely alak), Molière (vígjátékíró, akitől megvonták az egyházi temetés jogát) és Flaubert (tökélyre törekvő regényíró, aki órákat vagy akár napokat is eltöltött egyetlen mondat csiszolgatásával, az egyetlen odaillő szó megkeresésével) nagyságának.

Imádják Baudelaire-t, Racine-t, Hugot, Dumas-t (atyát, fiát egyaránt), Rabelais-t, Pagnolt és szinte mindenkit, aki valaha is ékes francia nyelven írt.

A Proustot olvasók szomorúságtól gyötörten ismerik fel, hogy az elme nem más, mint emlékek kusza halmaza, és akármilyen mélyre temetjük is el őket, mindannyian ezen emlékek szolgálaként tengetjük életünket.

Az *Eltűnt idő nyomában* egyik tiltott viszonyt folytató hőse egy hotelszobában megtörli szája szélét egy törülközővel. A törülköző ropogóssága előhozza azt a gyermekkori emlékét, amikor egy hasonló törülközővel törölték meg az arcát. Egy másik jelenetben teáskanala megcsúszik, és a csészéhez koccanó kanál hangja ismét visszaviszi emlékei közé, s egy házikó kertjében hallott csengő bongására emlékezteti. Ez annyira francia: az érzékelés, a szaglás, a hangzás, ami megnyitja a múlt kapuját, s amelyen ötvenéves emlékek tódulnak kifelé.

Proust tragédiája, hogy mintegy tizenkét kötetre volt szüksége mondanivalója kifejezésére, és ez idáig még élő emberfiának nem sikerült az első kötet első mondatát kielégítő módon angolra lefordítani.

A sajtó és a Paris Match

A franciáknak számos helyi lapjuk és sok országos napilapjuk is van, egy a szélsőjobboldal, egy a szélsőbal számára, egy a jobboldalnak, egy a jobbközépnek és így tovább.

Úgy gondolják, hogy egy napilapnak főleg szöveget kell tartalmaznia, nem pedig képeket, és hirdetések helyett információt, egyáltalán komoly dolgokról kell szólnia s nem pedig habkönnyű frivol ügyekről. Ám az egyensúlyt meg kell őrizni.

A franciák mindig is a világ legjobb karikaturistái voltak, s ezért kiváló képregényeik vannak. Meg kell említenünk a *Canard Enchaîné* (Leláncolt kacska) című hetilapot, ami a *Private Eye* c. angol satirikus hetilaphoz hasonlítható leginkább.

A *Paris Match* című magazinjuk már inkább intézmény, mintsem magazin.

A franciák imádják, mert megtalálható benne minden, amit magukról hinni szeretnének, mármint hogy okosak, intelligensek, gyönyörűek, művésziek s mindig a figyelem középpontjában állnak.

Egyáltalán nem úgy látják, hogy a franciák hibáit, gyöngeségeit teregetnék ki benne. Ha például a *Paris Match* közvéleménykutatása arra világít rá, hogy az olvasók 70%-a szerint a franciák rasszisták, akkor ezen csak kevés ember döbben meg. Ugyanis nem az a kérdés, hogy ez jó vagy rossz eredmény, hanem az, hogy francia eredmény, s csakis ez számít.

A *Paris Match* mindig azt hozza ki, hogy a világ mindenben a franciákat követi, utánozza a divatjukat, a filmjeiket, az irodalmukat, a politikájukat, a formatervezésüket, a műszaki eredményeiket, a városrendezésüket és még a fohagyyma felhasználásának módját is. Ezért élte túl a televíziós híradók támadásait is, melyek során a *Picture Post* és mások elvéreztek.

Ahhoz, hogy Angliában sikeres légy, olyannak kell lenned, mint a németek. Ahhoz, hogy Németországban sikeres légy, olyannak kell lenned, mint az amerikaiak. Ahhoz, hogy Amerikában sikeres légy, olyannak kell lenned, mint a japánok. Ahhoz, hogy Franciaországban sikeres légy, olyannak kell lenned, mint a franciák.

A *Paris Match* pedig pontosan olyan, mint a franciák.

Zene

A franciáknak sikerült megmaradniuk saját hagyományos zenéjükénél. Ha az ember csak pár percet tölt Franciaországban, máris hallja a tangóharmonika hangját, a tenor szaxofont, a hegedűt, a gitárt és a dobokat – az egész hagyományos francia zenekart. Lehet, hogy a világ többi része behódolt az angol és amerikai zenének, nem így a franciák.

Az emberek itt még most is egy fiatal férfiről és egy fiatal lányról dalolnak, akik tavasszal egy parkban találkoznak, s szerelmesek egymásba, csakúgy, mint száz évvel ezelőtt. Minden francia énekes hihetetlenül tudja receptet a hangját és minden francia nóta egy kis dráma summázata.

Humorérzék

A franciák mindig imádták a vaskos humort és a bohóckodást, teljesen a magukénak érzik mind Buster Keatont, mind Jerry Lewist, és csodálják a Jack Benny- és George Burns-féle amerikai bohózatokat.

A francia humor legalább annyira merít a kimondhatatlanból, mint a kimondhatóból. A nyelvi humor burkolt, homályos szövegekből táplálkozik, ugyanazzal az elmésséggel, ami a szerelmeskedésükre is jellemző a mai napig, csak itt nagyobb kacagás a vége.

Imádják a pantomimot, amit Marcel Marceau tett oly híressé, s meleg nyári napokon sok fiatal látható a városi járdákon, amint bemutatják, hogyan kell láthatatlan nyugágyakat kinyitni, hogyan ragad be valaki a forgóajtóba, hogyan kell hatalmas üvegtáblákat cipelni egy szeles napon.

Arra még senki sem jött rá, hogy mi ennek az oka.

Szabadidő és szórakozás

Éves szabadságok

A franciák nyaraló nemzet; megfejtették a nyaralóélet egyetlen nagy titkát: hogyan kell minden elől elmenekülni és mégis mindent magukkal vinni.

Régen a legtöbb francia a drága szállodák és a drága üdülőhelyek helyett a kempingezést választotta olyan élvezettel, amire mások csak ritkán képesek. Egész Dél-Európában (ugyanis a franciák ritkán mennek észak felé) csinos sátrak ezreit ütötték fel: egyik helyiségükben nappali, másikban háló kapott helyet, harmadik helyiségükben teakonyha, a negyedikben pedig garázs és műhely volt kiképezve.

A család viszi magával az enni-inni valót, első helyen a bort, a bicikliket, a pihenéshez, játékhoz és szórakozáshoz szükséges felszerelést, s ami a legfontosabb, az egész kultúrát. Francia módra esznek, francia módra isznak, francia módra pihennek, és francia módra sportolnak.

Minden létező franciaországi üdülőövezetben, beleértve az autópályák pihenőhelyeit, megtalálható a *parcours sportif* (tornapálya) egy kb. 3-4 mérföldes körzet, amelyen testedzési pontokat helyeztek el. A legtöbb ötven év alatti francia nyaralásának legalább a felét azzal tölti, hogy ezeken a helyeken vörösödik és fűjtat, csurog a hátán a verejték s összeszed legalább egy-két ínhúzódást a nyújtón, a felemás korláton, vagy a helyi önkormányzat által oly rendszeren biztosított kötélén, esetleg mialatt a fekvőpadon erősíti bordásra a hasizmát.

A nap, homok, tenger izzasztó kombinációja plusz a kifulladásig űzött testedzés legerőteljesebben az ún. Club Méditerranée-ban nyilvánul meg – ez nem más, mint egy érdekes társas nyaralási forma, melyben szinte minden lehetőség szerepel.

Az 1950-es években alapította meg egy Gérard Blitz nevű érdemdús férfiú, s úgy reklámozta, mint a főúri kényelem és a vadromantika izgalmas elegyét, melyben kultúrát, társasági létet, sportot, jó ételt és italt kínálnak a nyaralónak a civilizált kaland érzésével fűszerezve.

A franciák Korfutól Tahitiig mindenféle egzotikus helyszínen lehetőséget kapnak, hogy más franciákkal együtt nyaralhassanak.

Más ünnepek

A franciák tetemes számú szabadnapnak örvendenek. Ha szerencsájük van, ezek keddre vagy csütörtökre esnek, mert így a hétfőt és a pénteket is megkapják szabadnapnak, s ezáltal igen hosszú hétvégére tesznek szert – ennek a gyakorlatnak neve is van: hidat csinálni (*faire le pont*).

A legnagyobb ünnep július 14-e, a forradalom kitörésének évfordulója, amikor is a nép az utcára sereglük, és petárdákat hajigál egymásra, így ünnepli az egyénnek az állam felett aratott győzelmét.

Hétvégék

Ami az ünnepekre vonatkozik az érvényes a hétvégékre is. A nagyvárosok kiürülnek, az utakon a franciák zsúfolódnak autókban abból a célból, hogy vidékre tartsanak, egy-két éjszakát hétvégi házaikban töltsenek, vagy azért, hogy meglátogassák a család azon tagjait, akik még mindig vidéki életet élnek.

A franciák sokáig megvonták maguktól a munka nélküli hétvégék örömeit, de mára már rögeszmésen ragaszkodnak hozzá. A francia ebédszünet fokozatos csökkenésével a vacsora egyre nagyobb jelentőséget nyert.

Mivel ez körülbelül este 7.30 és 9.00 közöttre esik, kevés idő marad arra hétközben, hogy bárhová elmenjenek szórakozni. Ezért minden, ami sport, klubélet, tánc, mozi vagy színház inkább csak a hétvégére marad. Annyi mindent zsúfolnak bele szombatjukba és vasárnapjukba, hogy néha már szinte jól esik visszamenni dolgozni.

Sport

A Tour de France idején megáll az élet. Ilyenkor az egész nép egy emberként sorakozik az útvonalak mentén, lélegzet-visszafojtva várva a másodpercnél azt a tört részét, amikor a biciklisták százai egyetlen színes felhőben tovasuhannak *vélo*jaikon. Franciaországban ez a legnépszerűbb sportág, mert színes, mert gyors és mert teljesen francia, s nézegetése közben hetekig lehet iszogatni. A kerékpározás – mondhatni – mánia Franciaországban.

Az év minden szakában, bicikliküllőnél is soványabb férfiak száguldoznak fel s alá a hegyeken, megelőznek mindent, ami lassúbb egy Porschénél. Naponta kilométerek százait töltik két keréken, csak vízen és adrenalinon élve.

A kerékpározásban az egyénnek a természettel, az elemekkel, a véletlennel (a teherautók sokkal nagyobbak) és a durrdefektekkel szemben vívott csatájának dicsősége testesül meg.

A franciákat csak négyféle csapatjáték érdekli, jelesül: a rögbi, a kosárlabda, a labdarúgás és sokkal kisebb mértékben a röplabda. Mind a négyet csakis francia módra játsszák: azaz gyorsan, nagy lendülettel, vakmerően és zajosan.

Szex

A franciák barátságban élnek a testükkel, és ez, a magukba vetett megkérdőjelezhetetlen hittel együtt meglehetősen nemi vonzerővel ruházza fel őket.

A fiatal Jeanne Moreau szépsége talán nem érte utol Grace Kellyét, de sokkal szexibb volt. Jean Gabin egészen biztosan nem volt olyan jóképű, mint Cary Grant, de több szexepil volt kalapjának hetyke félreccsapásában, mint Cary Grant egész testében.

A franciák hozzáállása a szexhez kellemesen nyílt és őszinte. A régi szép időkben még úgy vélték, hogy a fiatal párok mellé gardedám kell. Nem azért, mert az ifjú pár szerelmeskedett, hanem azért, mert számítottak arra, hogy így tennének. A szexet mindig is az élet részének tekintették, s nem valami habnak a tortán.

Ami szexuálisan megkülönbözteti a franciákat másoktól, az a sok íratlan szabály, ami a szexhez kötődik náluk. Ha egy férfi egy nőt felhív a lakására, a nő teljesen biztos lehet abban, hogy a férfi ajánlatot fog tenni neki. Ha ennél kevesebbet tenne, az sértés volna (már a férfi szemében) mindkettőjükre nézve.

Könnyen meglehet, hogy egy francia férfi kikezd barátjának vagy kollégájának feleségével, soha sem tenné ugyanezt barátjának vagy kollégájának leányával.

Az előbbi megengedett, a francia élet egyik kemény csatájának számít. Az utóbbi teljességgel elképzelhetetlen, a barátság rút elárulása volna, mert a leányka nincs abban a helyzetben, hogy jól felkészülten dönthesse.

A csábítás olyan művészet, amely csak egyenrangú felek között gyakorolandó.

Evés-ivás

A franciák számára az étel élvezete egy jó étteremben vagy egy kiváló *chef* (szakács) otthonában szellemi élménynek, szinte vallásos rituálénak számít.

Franciaország számos részében még ma is két órát töltenek el az ebéddel, bár egyre több francia választja inkább a rövidebb ebédszünetet, csak hogy minél hamarabb hazamehessen szeretteihez. Lehet, hogy aztán együttesen, *en famille*, elmennek vacsorázni, mivel még a legszerényebb útmenti kávézó étlapján is szerepel a *blanquette de veau* (borjúbecsinált), ami legalább annyira élvezetes, mint egy osztályon felüli étteremben, az ottani ár töredékéért persze.

Szörnyülködnek azon az angol szokáson, hogy édesség után sajtot esznek. A hústól a sajt felé való haladás természetes – sóstól sósig. De az édességtől a sajt felé haladás olyannak számít, mintha a fagylaltot marhasülttel akarnánk fogyasztani. Hogyan tehetik a britek tönkre ínyüket ilyen szörnyűséggel? Hát nincsen semmi fogalmuk a komplementaritás elvéről? Mikor az idelátogatók részéről ilyen barbár szokásokkal kényszerülnek szembesülni, a franciák – beláthatjuk – nem tehetnek egyebet, mint hogy diktatórikusan megszabják, mit szabad és mit nem szabad enni, és mindezt hogyan.

Mint a franciák számára minden, az étel is parttalan beszélgetések témája. Egy francia üzleti konferencián két francia férfikolléga több mint fél órát szentelt annak, milyen fajta gombákat szedtek a nyáron, hogyan készítették el, s milyen mártással ették meg. Különös hangsúlyt fektettek bizonyos igen ritka gombafajtákra, amelyeket a delegáció egyik tagja Korzika hegyvidékén talált, és annak a krémes mártásnak taglalására, amivel ezeket feltálalta.

Másfelől viszont bizonyos francia ételfajtáknál, melyet mások utálatosnak sőt undorítóknak találnak, már nincs meg ez a túlfinomultság. Nemcsak szőröstül-bőröstül megeszik az állatokat, de mégcsak nem is csinálnak titkot abból, mely testrészek azok. Az angolok és az amerikaiak összedarálják a disznók, marhák, birkák lábujjkörmeit, a nemi szerveket, az agyat, a farkat és a fület, s belőlük meghatározhatatlan állagú "burgereket", "disznósajtokat", "vagdaltakat" és "lönchúsokat" gyártanak. A franciák nem lacafacáznak ennyit, a disznólábat kendőzetlenül nevének nevezik (*un pied de porc*), s rácsapják a tálra az összes többivel egyetemben.

Régóta csúfolják a franciákat amiatt, hogy a csigától a békacombon át a fokhagymáig mindent megesznek – mindhiába. A franciák pontosan tudják, hogyan kell mindhármát elkészíteni, felszolgálni és jóízűen elfogyasztani. Lehet, hogy a gyomrok forognak a csiga láttán, de az olvasztott vaj a lehető legfinomabb lesz rajta. Lehet, hogy a békacomb nem a legkiadósabb étel, de festői elrendezésben szervírozzák.

Ivás

Csak Luxemburg lakosai isznak többet a franciáknál, akik 1,5 liter tiszta alkoholt fogyasztanak fájós fejenként évente.

Normandiában és Bretagne-ban hihetetlen mennyiségű almabort gurítanak le a francia torkokon egészen a francia májakba – a franciák gyöngye pontjába.

A sör Franciahon-szerte népszerű. A tehetősek kedvelik a whiskyt, különösen a malátából készült márkás fajtákat. Az ország délnyugati részén, a kozmopolita tengerpart teljes hosszában mindenhol a gin fizzt – a régi szép idők emlékét – reklámozzák a bárokban. A pastisnak, a byrrhnek és más aperitifeknek is mind megvan a maguk fogyasztói köre.

Persze a francia világot elsősorban a bor mozgatja. A franciák mindent tudnak a borról. (Nem is tehetnek másként, mivel zsenge koruktól kezdve hihetetlen mennyiséget hörpölnek belőle étkezéskor, vízzel keverve.)

Bármit mondjanak is a spanyolok, a németek, az ausztrálok vagy a kaliforniaiak, a franciák biztos tudják, hogy ők termelik a legjobb bort az egész világon. A bordeaux-i Bormúzeumba vagy a Château Suzela-Rousse-ban lévő Boregyetemre látogatók nagyobb áhítattal és csöndben lépdelnek el a kiállított tárgyak előtt, mint a Notre Dame-ban.

Egy vegetáriánus család – bordeaux-i vendégeskedésük alkalmával – olyan hétfogásos ebéden vett részt, melynek minden fogása sajtból állt. Ám minden egyes sajtféléhez külön kenyérféle járt, s azokhoz pedig – s ez a lényeg – külön borfajta dukált. Az ebéd csodálatos volt, minden fogás különbözött a többitől, az egyik *grand vine*-nel (fajbor, nemesbor) a másik *petit vin*-nel (lőre) felszolgálva. Másnap reggel a másnaposság legkisebb jele nélkül ébredtek.

Egy bankett után a Kereskedelmi Kamara francia elnöke tízperces köszöntőjében nem a gazdaságról, a nemzetközi kereskedelemről, a vámtarifákról vagy ilyesmiről beszélt, hanem az ebédnél felszolgált borok dicsőségéről. Hosszasan lelkendezett a '78-as de la Tourról és az '55-ös Sauternes-ről. Még egyszer áttekintette, milyen élményekben volt együtt részük, majd az egybegyűlteket beavatta a borivás további szentséges rejtelmeibe.

Mit hol árulnak?

Mind a francia nők, mind a férfiak szeretik a vásárlás ceremóniáját. Amit mások kellemetlen, unalmas és egyhangú feladatnak tartanak csupán, mint mondjuk a mindennapi élelmiszer-vásárlást, azt a franciák a dráma és a zarándoklat érdekes keverékévé avatják.

A francia háziasszonyok fonott kosaraikkal nekiindulnak, és végiglátogatják a *boulangerie*-t a *poissonnerie*-t, a *pâtisserie*-t, a *boucherie*-t és a *fruiterie*-t (pékiség, halárus, cukrászda, hentesüzlet, gyümölcsárus). Mindent megfogdosnak, végigszimatolnak, megízlelnek és általában véve minden megvásárolható leszólnak, persze azzal a titkolt céllal, hogy megvegyék. Ha nem ezt tennék, az mélységes sértés volna az árus számára.

Amint a vevő megközelíti a kívánt árucikket, érdekes párbeszéd zajlik le közte és az eladó között, mindenkit bevonva hallótávolságon belül – ez is csak egyike a kedvelt francia társalgási gyakorlatoknak. Az egyik tudja, mit akar, a másik tudja, mije van. Végül persze megegyeznek.

Talán a franciáknak vannak a legnagyobb szupermarketjeik a világon, persze csak az amerikaiak után (s egyre többen vásárolnak bennük), mégis azt szeretik a leginkább, ha boltjaik annyira specializáltak, amennyire csak lehetséges. Sohasem kell megkérdezni "árulnak itt ezt-meg azt". Mert teljesen nyilvánvaló, hogy a boltok mit árusítanak, ugyanis csak egy dolgot kapni. A virágboltban nem árulnak gyümölcsöt, a gyógyszertárban nem lehet szendvicset meg cédéket kapni, a *pâtisserie*-ben nem kérhetünk egy tányér levest.

A szakosodás csúcsát a francia húsboltok jelentik. Itt a józan ítélőképességű vásárlónak kell eldöntenie melyik boltba tér be, hisz az egyik csak vörös húst, a másik csak szárnyast, a harmadik csak lóhúst, a negyedik csak sertést árul.

Egy igazi angol marhahúsos-vesés puding hozzávalóinak beszerzése itt egy egész napot venne igénybe.

Egészség és higiénia

A franciák, ha tekintetbe vesszük étkezési és ivási szokásaikat, érthető módon minden betegséget a máj elégtelen működésére vezetnek vissza.

Fagyások, hólyagok, visszerek, mumpsz, kopaszság vagy lúdtalp – szerintük mind a máj zavaraiból ered. Ezért aztán mindenre a megfelelő orvosság az, ha még több Badoit, Evian, Perrier, Vichy St. Yorre vagy Vitel ásványvizet iszunk – hogy jól kimossuk a beteg szervet. Ha ez nem válik be, akkor az egész rendszert kell kipurgálni, s ez azt jelenti, hogy a nagy francia gyógymódhoz, az univerzális csodaszerhez, a végbélkúphoz fordulunk.

A végbélkúp egy franciának annyi, mint egy csésze tea az angolnak: mint kezelés hatástalan, de szükség esetén nagy megnyugvás.

A franciák hisznek a szakemberekben. Ha fáj a hátad, Franciaországban hátspecialistához fordulsz. Ha köhögsz, akkor mellkas-specialistához. Ha a füled fáj, fülspecialistához mész. (Ezt vidéken elég bajos megcselekedni, ezért Franciahon nagy részein még mindig a család bölcs öregjei mondják meg, mi legyen a kezelés.)

Mivel egyetlen doktornak sincsen monopóliuma egy személy betegségei, ragályai és nyavalyái felett, ezért minden beteg saját maga őrzi betegpapírjait és vizsgálati eredményeit, amelyeket aztán mindig magával visz az éppen felkeresendő orvoshoz.

Ezért az egészségesebb betegekkel még az is megeshet, hogy sosem látják ugyanazt a doktort kétszer, de álmukból felverve is kívülről fúják minden bajukat és kórtörténetüket, s ezért sokkal jobban kézben tartják egészségüket.

Hacsak nem súlyos beteg, egy francia inkább gyógyszerészhez fordul, mint orvoshoz. A gyógyszerész végighallgatja az illető öndiagnózisát és javaslatokat tesz, milyen tablettát és szirupot vegyen be. E gyógyszerek hatását nagy elővigyázatossággal és gondnal igen részletesen leírják, és az adagolást szép kézírással még a doboz oldalára is rávezetik. Teljességgel lehetetlen úgy berohanni egy francia gyógyszertárba egy doboz fájdalomcsillapítóért, hogy ne kelljen végighallgatnunk az Aszpirin hatásmechanizmusáról szóló hosszadalmas összefoglalót.

Higiénia

A franciák nem idegenkednek a test normális kipárolgásaitól – az efféle szagokat teljesen természetesnek tartják. Van egy mondásuk is: "Ne félj a mikrobáktól!" Az amerikaiak tisztaságmániáját nevenségesen finomkodónak tartják. Egy négy tagból álló francia család egy hónap alatt használ el egy szappant.

Szerintük a test szagait dezodorokkal leplezni szánalmas próbálkozás a természet erejének legyőzésére. Egy frissen megizzadt emberi test a franciák számára természetes vágyserkentő. A szagot az általános szexuális tapasztalat részének tekintik. Csak bátrabb turisták mernek augusztusban egy zsúfolt buszon utazni Párizstól Nizzaig.

Nem véletlenül a franciák a világ vezető parfümkészítői – Guerlain, Lancome, Christian Dior, Chanel, Madame Rochas. Ebben semmi furcsát nem látnak. Egy dolog az emberi test szagát imádni, és más dolog évente frankok millióit keresni kis folyadékot tartalmazó fiolákon, melyek eme szagokat leplezni próbálják.

Intézményrendszerek

A franciák életében sem hely, sem idő nincsen a középserűségekre. A szolgáltatások vagy használhatatlanok (panaszra, vitákra – és ha lehet – forradalomra adnak okot), vagy kitűnőek (az öndicsérethez szolgáltatnak alapot):

Miután mintegy ötven évet kínlódtak egy furcsa és régiesen romantikus telefonrendszerrel, 1970-ben hirtelen elhatározták, hogy újat akarnak, és 1980-ra világsők is lettek benne. A "France Telecom" kb. 5 perccel az igénybejelentés után már be is szereli a készüléket, s olyan számlát küld, melyen részletesen szerepel a hívás pontos időpontja, a hívó fél száma, a beszélgetés időtartama, továbbá a díjtétel. Nemsokára még a beszélgetés pontos szövegét is mellékelni fogják.

Közlekedés

A franciák, akik maguk rendszeresen elkésnek mindenhol, gyűlölik a tömegközlekedésben a késedelmet. Ha egy vonat a köztársaság bármely távoli csücskébe két perc késéssel érkezik meg, az egész vonalon ingerült telefonálás zajlik mindaddig, míg a felelőst pellengérré nem állítják, s köznevetség tárgyává nem teszik.

Ha egy busz késik, a dühös utasok elvárják, hogy ott helyben megtudják, miért, és készek arra, hogy a vezetővel megvitassák érvelésének gyenge pontjait és erősségeit, még akkor is, ha ezáltal a késés csak nagyobb lesz.

Pontosságmaniájuk a TGV nevű gyorsvasúton is gondot okoz az utasoknak. Ahogy a vonat egy állomáshoz közeledik, a kalauz közli, milyen hosszan fog állni a vonat, s ezt az időt kínos pontossággal be is tartják. Ezért gyakorta látni azt francia állomásokon, hogy a TGV automata ajtaja becsukódik, még mielőtt minden utas leszállhatott volna, de mindenképp sokkal hamarabb, mielőtt a felszállni akarók felkapaszkodhattak volna.

Ami viszont tagadhatatlan: a franciák pontosan a vasutaknak-megfelelő nagyságúra és méretűre tervezték az országukat – középnyagra és négyszögletesre. Itt nem létezik az "oldalirányú utazás" olyan problémája, mint amivel a brit vasutaknak szembe kell nézniük, tekintve, hogy országuk hosszúka formájú. Olyan méretbeli probléma sincsen, mint amilyen a kanadaiak, amerikaiak vagy oroszok kénytelenek szembesülni, ahol az ország területe olyan hatalmas, hogy a repülő gyorsabb utazási módszernek számít. A franciáknak ott van a jó kis TGV-jük és a világrekordjaik. Ezért jogosan várják el a legjobbat, és rettenetes frusztráció éri őket, ha nem azt kapják.

A franciák belátják, hogy útjaiknak az is feladata, hogy magán, kereskedelmi vagy turista járművek közlekedjenek rajtuk keresztül és kasul, mégis úgy tartják, hogy az utak elsősorban az egyik nagy kulturális és történelmi fontosságú várost kötik össze egy másik szomszédos várossal (mely persze hasonlóképpen fontos). Ezáltal a polgármesterek és más méltóságok könnyebben megközelíthetik egymást, ha fogadásokról, bankettekről vagy borkóstolókról van szó.

Az autópályák mentén található barna jelzések nem arra figyelmeztetik az autóvezetőket, hogy útkereszteződések vagy más veszélyes helyek felé közelednek, hanem fenyőerdőket, osztrigalelőhelyeket, kastélyokat, libafarmokat és hegyeket jelölnek. A színes jelzések a főutakon szállodákra, uszodákra, tenispályákra, éttermekre és történelmi fontosságú templomokra hívják fel az autósok figyelmét. A franciák őszintén hisznek abban, hogy ha az ember meg akar érkezni, bizakodva kell utaznia.

Franciaországnak sokkal több belső légiútja van, mint amennyire szükség volna.

Némely út oly rövidke, hogy alig jut idő az utasokkal közölni "a vészhelyzetet" elhárító óvintézkedéseket. A "vészhelyzet" a repülőszerencsétlenség szépítő körülírása).

Ha az időből futja, akkor feltétlenül pezsgőt szervíroznak a gép utasainak, hogy ha mégis bekövetkezne a repülőszerencsétlenség, akkor legalább stílusosan essen meg.

Oktatás

A francia oktatási reformkísérletek alapvető igazságra mutatnak rá a franciákkal kapcsolatban: megváltoztathatjuk ugyan a felépítményt, de az emberek viselkedését lehetetlen befolyásolni.

Az 1968-as diáklázadások után mindenki számára – a legmegátalkodottabbakat kivéve – nyilvánvalóvá vált, hogy változtatásokra van szükség. Számos reformot vezettek be: vegyes képességű osztályokat alakítottak ki, mely véget vetett a jó képességűek speciális iskolába való elkülönítésének, illetve több közvetlenséget engedélyeztek a tanár-diák viszonyban.

Egyik sem hozta meg a kívánt eredményt, mivel mindeme reformok célja egy "új republikánus idealizmus" volt, amely csöppet sem különbözött a régi republikánus idealizmustól. Mindössze annyi történt, hogy a színvonal meredeken zuhanni kezdett.

A kormány nem bánta, hogy a színvonal matematikából vagy a reáltudományokból csökkent, de az már igen érzékenyen érintette, hogy ugyanez megtörtént történelemből (Franciaország története) és irodalomból (franciaországi történetek) is. Húsz év alatt az egyetlen népszerű nevelésügyi reform a középiskolai iskolaszékek kialakítása volt – ezek olyan demokratikus kormányzótestületek, melyek tanárokból, tanulókból és szülőkből, minisztériumi hivatalnokokból és helyi nagykutyákból állnak. Az iskolaszék kielégíti a franciák vitakozási mániáját, ám a világon semmit sem képes elérni.

A francia oktatásügy legfőbb küzdelme, hogy önállóságot csikarjon ki a központi irányítástól. Egészen az 1980-as évekig, ha mondjuk Grenoble-ban, Bordeaux-ban, Toulouse-ban vagy akármelyik más francia egyetemen iskolai táncestet akartak tartani, ahhoz Párizstól kellett engedélyt kérni és kapni.

Mára kivívtak bizonyos függetlenséget. Ma, az egységes nemzeti alaptanterv dacára, mely biztosítja, hogy minden francia gyermek ugyanazt tanulja, az iskolák engedélyt kaptak arra, hogy tantervük 10%-ának felhasználásáról maguk dönthessenek. Mégsem teszik. Ez megint a régi nóta: a franciák életüket és vérüket ontják, hogy kivívják szabadságukat, aztán meg nem tudják, mit kezdjenek vele.

A francia iskolák és egyetemek nagyok. Annyira nagyok, hogy két nyaraláskor találkozó tanár csodálkozva fedezte fel, hogy voltaképpen ugyanabban az iskolában tanítanak. De ez csöppet sem meglepő, mivel a tanítás mind a diákoknak, mind a tanároknak nehéz taposómalom.

Nem számít semmi, csak a hírneves *baccalauréat*, az érettségi, a középiskolai záróvizsga, minden idők legnagyobb francia mániája. A szülők képesek lopni, csalni és hazudni, csakhogy magzataik sikeresen vegyék a *bac*-ot.

Ez a legfontosabb bizonyítvány, mert akik megszerezték, papírjuk van arról, hogy kulturáltak, akik pedig nem, azokat alig tartják többre az amerikaiaknál.

Jogrendszer

Ez ismét egy jó példa arra, hogy a franciák mennyire fontosnak tartják a logikát és a vitát, mint az élet szervezésének eszközét. Az egész francia jogrendszer inkább a döntőbíráskodás, mintsem a jogi ellenfeles modellel alapul. A jogvitákban nem az a lényeg, hogy valamely oldal igaza bebizonyosodjék, hanem az, hogy eljussanak az igazsághoz.

Tulajdoni vitákban egy ügyvéd eljárhat mind a vevő, mind az eladó képviselőjében, mivel szerepe egyszerűen az, hogy biztosítsa az eladás tisztaságát és jogszerűségét. Az ügyvéd nem azért van, hogy valamelyik fél legyen a nyertes, hogy a vevőből több pénzt csikarjon ki, vagy az eladót rábírja az ár csökkentésére (bár javasolhatja egyiket vagy másikat, ha a megegyezés különben nehéznek bizonyulna). A rendszer az alábbi feltételezéseken alapszik:

1. Mindannyian értelmes emberek vagyunk
2. Mindannyian tudjuk, mint akarunk a megegyezéstől
3. A becstelenség szóba sem jöhet.

A franciák tartják magukat ezekhez a feltételezésekhez, még akkor is, ha elegendő bizonyíték van mindhárom ellenkezőjére.

Bűn és bűnhődés

A francia rendőrség, akármelyik formájában – legyen az a *gendarmes* (csendőrség), a CRS (rohamosztágyosok), vagy az országos rendőrség – messzeföldön hírhedt arról, hogy keménykezű, hiú és erősen korrupt szervezet. Így a franciákat nem rázza meg az, ha bármi ilyesmi kiderül róluk.

Az átlagos *gendarme*-ot sokkalta jobban érdekli a papírelhárítás, mint a bűnüldözés. Így az adócsalás, a tiltott szerencsejáték, a feketepiaci kereskedelem, a kisstílű lopás vagy a csavargás és koldulás nem eléggé komoly bűn ahhoz, hogy bepiszkítsák velük a nyilvántartást. Kivételt csak a komoly bűnök, úgymint a nemi erőszak, a gyilkosság, a gyújtogatás és a súlyos testi sértés jelentenek ez alól.

Olykor semmiért sem érdemes idegeskedni. Délnyugat Franciaország apró falusi csendőrségén némely napokon a helyi csendőrök golyójátékkal mulatják az időt, táncdalokat hallgatnak vagy lufit fújnak a gyerekeiknek.

Ebészület miatt mindennap két óra hosszára bezárják a csendőrséget, eközben a hátsó konyhából ínycsiklandó illatok szivárognak ki. Esténként pedig a verandán ülve láthatjuk őket, amint aperitifet kortyolgatnak.

Ha utcai rablás miatt akarsz bejelentést tenni, magukon kívül vannak, de azért készségesen megadják neked a pár mérföldre lévő St. Jean de Luz-béli csendőrség telefonszámát. A helyiek meg fütyülnek az egészre.

Mégis tévedés volna alábecsülni a francia rendőrséget. Ha úgy döntenek, nem tetszik a képed, 24 órán keresztül is bezárva tarthatnak, akár vádemelés nélkül. Ezt úgy nevezik "megfigyelő őrizet".

A franciák körülbelül annyira bűnöznek, mint az angolok, és sokkal kevésbé, mint az amerikaiak. Minden nemzetnek megvan a maga bűnügyi specialitása. A franciák a tolvajlást és a gyilkosságot kedvelik.

Nagyon alacsony az előre kitervelt gyilkosságok száma, viszont igen magas a sikeresen elvégzett gyilkosságoké. Úgy tűnik, ha egy francia egyszer elhatározza, hogy megöl valakit, akkor minőségi munkát végez.

Ez különösen igaz a *crime passionel* (felindulásból elkövetett gyilkosság) esetében, aminek különleges státusa van, mert a szenvedély tökéletesen kielégítő indok errefelé, míg mondjuk Angliában csak enyhítő körülménynek számít, sőt könnyen megeshet, hogy bizonyos esetekben súlyosbító is lehet.

Kormányzat és bürokrácia

A franciák szeretik, ha a kormány beavatkozik az életükbe. Úgy vélik, a kormánynak nemcsak az ország mindennapi életében kell szerepet játszania, hanem maga az állam egyenesen megtestesíti Franciaországot (mint ahogy a főzés, a bor, a nők, a föld, Párizs, a kultúra, a gyerekek, a szabadság-egyenlőség-testvériség is, no meg a jog, hogy a zebrán parkolhassanak).

Az állami beavatkozás nemcsak nem kerülendő, de szinte büszkeség tárgya. A francia utak mentén hatalmas plakátok hirdetik a fejlesztést finanszírozó állam, körzet és minisztérium partneri kapcsolatát. A földalatti rendszere az állami tervezés dicséretét zengi: nemcsak önmagában tökéletes, de nagyszabású egységet alkot a metróval, az aluljárórendszerrel, a vasútvonalakkal és még a Charles de Gaulle repülőtérrel is.

Egy-egy műszaki újdonságot a franciák rögvest használatba is vesznek. Olyan itt nincs, hogy "Biztosan meg tudnánk csinálni, de nem engedhetjük meg magunknak". Ehelyett tudják, hogy képesek megcsinálni, ezért biztosítják azt is, hogy megengedhessék maguknak.

Mindez azt jelenti, hogy a bürokrácia virágzik Franciaországban – a postahivatalokban, a vasútállomásokon, a vámhivatalokban, a városházákon, a turistairodákban, a csendőrségeken és az iskolákban.

A franciák úgy-ahogy elfogadják szükségességét, de megpróbálják minden úton-módon kikerülni. Mindig is biztosították maguknak a jogot, hogy szembeszegüljenek a szabályokkal (amelyek persze ilyenkor mindig "kicsinyes, bagatell" szabályok).

A jelenleg érvényes francia alkotmányt abban a hiszemben szövegezték meg, hogy minden generáció érez valami hajlamot az egyeduralomra. Ezt ellensúlyozza a demokráciával való játék, az a sok-sok kis politikai párt, akik a kisparasztokat, a kiskereskedőket vagy akár a kishalászokat képviselik.

A legtöbb ilyen párt kérészéletű, s a Nemzetgyűlés körül röpköd pár hétig vagy hónapig, majd csendben kimúlik.

A szélsőségek elleni biztosíték a következő: az elnököt hét évre választják, a Nemzetgyűlés tagjait viszont csupán öt évre. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan időszakok – mint például a mostani –, amikor az elnök és a parlament nem lép egyszerre – ezt a helyzetet a franciák furcsamód "kohabitáció"-nak, (együttélésnek) nevezik. Csakis a franciák tudnak ennyi energiát ölni abba, hogy zűrzavart és komplikációt építsenek az alkotmányukba.

Mivel tökéletesen tisztában vannak e mély, belső anarchiával, a franciák nehezen, de elfogadják a hivatalokat, ám a hivatalnokokat gyűlölik. Franciaország elnökének jár minden tisztelet, parádé, motoros díszkíséret és a többi, de mint embert, nem kell túl nagyra becsülni.

Franciaország már nem elsőrendű világhatalom, a francia politikusok mégis úgy viselkednek, mintha ezt nem volnának hajlandók tudomásul venni. Rá se rántottak a világ felháborodására, mikor kiderült, hogy a Mururoa-zátonynál az atomrobbantások felújítását tervezik. Csak egy igazi nagyhatalomnak lehet ennyi ellensége.

A franciák szeretik, ha a politikusaik bölcsek és merészek, határozottak és ábrándokat kergetnek. Minden tévedést és balfogást megbocsátanak, ha az eléggé nagyszabású. (A francia alkotmány íratlan szabályai közé tartozik, hogy minden új kormánynak le kell leplezni valami szörnyű botrányt, amit az előző el akart tussolni).

A francia politikusoktól elvárják, hogy koruktól és természetüktől függetlenül elegánsak legyenek. Még De Gaulle, a maga hatalmas természetével és körméretével is iszonyú energiát fektetett abba, hogy elkerülje a sok angol miniszterre és parlamenti képviselőre jellemző "krumpliszák" küllemet. A francia politikusok már csak azért is elegánsak, mert a hatalom magában is sikk, vonzó és csábító, s ennek a szerepnek meg kell felelni külsőségekben is. A francia választótöbbség sosem engedné meg, hogy akármilyen rosszul öltözött, slamos egyénekből álló kormány beleszóljon az életébe.

Ami a képviselők magánéletét illeti, a franciák fel nem foghatják, más nemzetek miért problémáznak azon, ha egy politikusukat valamilyen tilos szexuális kapcsolaton rajtacsípják. Ők eleve feltételezik, hogy minden francia férfi politikus tart szeretőt. Ha valamelyikőjükéről ez be is bizonyosodik, az számíthat rá, hogy a jövőben még sokkal többen fognak rászavazni.

Üzlet és munka

A franciák a láthatatlan munka mesterei. Míg más nemzetek büszkék szorgos munkájuk verítékére és szennyére, a franciáknak sikerül mindezt elrejtteni a világ szeme elől. Mintha a munka összeegyeztethetetlen volna a franciák életművészetével.

Komolyan veszik a munkájukat, és olyan formálisan végzik, mint minden mást is az életben. A színfalak mögött (levett zakók, feltűrt ingujjak, meglazított nyakkendők, a száj sarkában fityegő Gauloise) minden lehet laza és barátságos.

Ám az etikett megkívánja, hogy az irodában akkor is "Monsieur X"-nek vagy "Madame Y"-nak szólítsák, ha amúgy évek óta puszipajtások. A "monsieur" francia használata a munkahelyeken megegyezik azzal, ahogy az angolok a "Sir" -t használták jó ötven évvel ezelőtt: "Tudta azt, uram, hogy..."

Ráadásul a francia kollégáknak minden áldott reggel kezet kell fogniuk egymással. Mindennek *comme il faut* kell történnie, mielőtt az érdemi munka egyáltalán elkezdődhetne.

Ha egyszer nekifognak a munkának, a franciák sok ésszerű ötletet valósítanak meg. Például a teljesítményről szóló jelentéseket nem csupán a felettesek, de a ranglétra alsóbb fokán álló beosztottak is megkapják, akiknek talán más, de éppoly fontos meglátásuk lehet az illetőről.

Ugyanakkor vannak furcsaságok is az új munkaerő felvételénél. A grafológiát például alapvető fontosságú értékelési eszköznek tartják. Ha egy franciának nem tetszik a kézírásod, megteheti, hogy lemondja a korábban egyeztetett munkamegbeszélést, sőt elutasíthatja még a felvételi kérelmedet is. A franciák a grafológiát teljes értékű tudománynak tekintik, amely rávilágít a személyiségre (vagy annak hiányára). Titokban bizonyára áldják a szövegszerkesztő feltalálását.

Időbeosztás

Bár mélyen hisznek mindenféle protokollban, jó modorban és illemszabályban, a franciák majdnem mindig elkésnek a munkából, a megbeszélésekről, a találkozóról, az interjúkról stb. Saját külön elképzeléseik vannak arról is, mit jelent "időben" megérkezni. Ez a következőt jelenti: "15 percen belül a megbeszélt időponthoz képest". Tehát úgy tekintik, hogy sosem késhetnek el.

Döntéshozatal

Ültess le egy csoport angol menedzsert, hogy oldjanak meg egy problémát, és ők becsülettel igyekeznek megfelelni a feladatnak, míg végül előállnak valami – esetleg teljesen hasznavehetetlen – megoldással. Hasonló probléma esetén a francia menedzserek élvezik a megbeszélést, okosan számos nézőpontból közelítik meg a feladatot, s a végén egy teljesen új problémával állnak majd elő, amit meg kell vitatniuk, mindenki nagy meglepetésére.

Hogyan mennek a dolgok

Kollégák között a helyes viselkedés azt jelenti, hogy csak ritkán hívják meg egymást vacsorára saját otthonukba vagy mondjuk egy italra. Valakit a hivatalból meghívni csak úgy egy pohár borra, laza öltözetben, egyszerűen elképzelhetetlen. És tényleg, a franciáknak a "laza, hétköznapi" szóra nincs is megfelelő kifejezésük. Ami talán még a legközelebb áll, az a *sans-gêne* ami azt jelenti, "fesztelenség".

Az üzleti életben egyenruhának számító sötét öltöny náluk nem általános munkaruha. Ugyanolyan eleganciával és ötletesen öltözködnek, mint ahogy minden mást is tesznek. Élénk, szokatlan színű és szabású nadrágokat és zakókat öltenek magukra (még a bankokban is), s a ruha nem mutatja viselője státusát a francia üzleti világban.

Ez persze nem azt jelenti, hogy ne tudnák pontosan, kinek az öltönye van a legdrágább anyagból, kié a legelegánsabb. Mindenki egyenlő, de vannak, akik egyenlőbbek.

Ma már a francia munkaerő 45%-át a nők teszik ki, de csak kevesen vannak vezető pozícióban az iparban vagy a nagyvállalatoknál, noha a politikában időről időre nagy szerepet játszanak a hölgyek.

Kis üzlet

A franciákról az a romantikus és helytelen elképzelés él, hogy kisvállalkozókból álló nemzet – kis kovácsok, kis építkezők, kis ügyvédek. Szélesen elterjedt vélemény hogy ha valaki autóval lerobban valami távoli francia vidéken, akkor a helyi kovács biztosan képes megjavítani az autóját, még akkor is, ha új karburátort kell kovácsolnia valami vasdarabból.

A kisvállalkozások egyre inkább kivételt jelentenek Franciaországban, nem pedig szabályt. A franciák örömmel fogadják el a nagyvállalat eszméjét, mert a nagyvállalatnak biztos jövőképe van, és megengedheti magának a kísérletezést. Sokkal elegánsabb valami, és nagyobb a híre is. A francia munkások büszkék az állásukra, mert pontosan tudják, mit adnak ezzel a közösségüknek, Franciaországnak.

Munkások és egyesületek

A franciák általában véve nem hisznek a szakszervezetekben. A munkaerőnek csak mintegy 8-9%-a szakszervezeti tag (összehasonlításképp: a brit munkásoknak 51 %-a), s a mutatók évről évre csökkennek.

Az érdeklődés hiánya két dologgal magyarázható: a franciák egyrészt nem szeretnek semmihez sem csatlakozni, másrészt a főbb szakszervezetek egymással is vitában állnak.

A francia ipart ravasz, nagy képzelőerővel megáldott férfiak irányítják (és egy-két nő), akik a munkát a reggeli kávé és az esti aperitifek közé eső kellemes közjátéknak állítják be. Pihenőszobákat alakítottak ki a hivatalokban és a gyárakban, bevezették a rugalmas munkaidőt, megengedik, hogy a munkások pár perces szünetet iktassanak be, ha szükségük van rá, s még azt is engedélyezik, hogy csütörtökön befejezzék a heti munkát, ha már elérték a megcélzott heti termelési szintet.

A szakszervezetek elsatnyulnak ilyen övön aluli racionális támadásoktól.

Mániák

A franciák szemében nem is érdemes élni, ha az embernek nincsen mániája.

Mániák: a Tour de France, az egészségi állapotuk, a nemzeti lottó, az érettségi, az élet értelme, a barikádok és forradalmak, és mindez csak az övék.

Figyeljük csak meg, hogy játsszák a *boule*-t (egyfajta golyójáték) – ahogy a Gitane-nal ajkuk közt motyognak, ahogy félig csukott pilláik mögül lesnek, ahogy a szemöldöklíkról az izzadságot letörlik (csakis a franciák tudnak úgy izzadni, mint a disznók attól, hogy egy fémgolyót kell a levegőbe feldobni), ahogy az elragadtatás vagy a düh csatakiáltásait hallatják, ha nyertek vagy ha vesztek egy pontot, ahogy kezet ráznak minden háromperces játék végén.

Ha egy ártatlan kis játék ilyen érzelmeket vált ki belőlük, akkor milyen érzelmi vihart okozhat bennük, ha a becsületkódexről, az igazságról, a hazaszeretetről, a kötelességről vagy a mártás besűrítéséhez megfelelő hőmérsékletről van szó?

Társalgás

A franciák folyton egymás szavába vágnek. Ez nem gorombaság, csupán annak kinyilvánítása, hogy figyelnek a másik mondandójára, és eléggé érdekli őket ahhoz, hogy részt akarjanak venni benne.

Ha a beleszólás olyan formát ölt, mint például *Je m'en fous** (Mit érdekel?), akkor viszont már szándékos gorombaságról van szó, s ilyenkor jobban teszi az ember, ha udvariasan visszavonul.

Ami más népeknél normális társalgási kísérletet jelent, az a franciáknál durvaságnak minősül. A máshol bevált udvariassági kérdéseket és társalgásindítókat, mint pl. "Mivel foglalkozik?" "Mennyit keres?" "Vannak gyermekei?" "Házas?" a franciák udvariatlannak tartják, mert ezekhez senkinek semmi köze. Sokkal helyesebb művészetről, kultúráról vagy ami a legjobb, politikáról társalogni.

Ezekről Franciaországban mindenkinek van véleménye, még a vízvezeték-szerelő is boldogan fogja veled megtárgyalni Voltaire művészetét ebédje majszolása közben, pedig csak az eldugult csövet jött megjavítani.

Tabutémák

Sohase hozzuk szóba a háborút, és főképpen sose említsük meg a megszállás témáját – a franciák csöppet sem élvezték, és most is vannak, akik hallani sem akarnak róla. A németek 1940-es bevonulása Párizsba és az azt követő megszállás borzasztó csapást mért a francia büszkeségre és hazaszeretetre.

* Je m'en fous! = Le van szarva!

A franciák nem tudják elfogadni, hogy legyőzték őket, s nem óhajtják másokkal megosztani azt a tényt, hogy a Pétain kormány Vichyben valamiképp megmentett az önbecsülésükből, egy kicsit a függetlenségükből, viszont mindezzel teljesen lerombolta büszkeségüket.

Gesztusok

A testbeszédet a franciák találták ki. Figyeljünk csak meg egy csendőrt, amint a forgalmat irányítja – jól kimunkált modern balettnak lehetünk szemtanúi – a gumibotját csuklóból mozgatja, feszesen előretolt tenyerével járművek százait állítja meg, fejének erőteljes biccentésével továbbhaladást engedélyez, s szemöldökének szigorú felvonásával jelez, ha valami helytelenséget tapasztal.

Társalgás közben a franciák keze sosem tétlenkedik. Az eszméket és ötleteket formákba öntik, méretet és alakot adnak nekik. Kifejezik továbbá a beszélgetésben részt vevők elméleti, érzelmi és lelkiállapotát.

Míg mások a hang lejtésével igyekeznek jelezni, hogyan érznek, a franciák a szemüket, a kezüket, a szájukat és vállukat egyaránt felhasználják mondanivalójuk teljes érzelmi aláfestésére. Ujjbegyükre csókot lehelnek, ha valaki vagy valami tetszik nekik. Homlokuk előtt elhúzzák tenyerüket, mintha csak meg akarnák magukat skalpolni, hogy jelezzék, mennyire elegük van valamiből. Ha valami nevetséggel kerülnek szembe, mindkét vállukat értetlenkedve húzzák fel. Kézfejükkel orcájukat simítják végig, ha unalmuknak akarnak kifejezést adni. Ha felbőszülnek, ajkukat biggyeszti és nagyot fújnak.

Vannak jeleik a nemtetszés, rosszallás, a hitetlenség, a felsőbbbség, a mentegetőzés, a csodálkozás, a meglepődés, a megrökönyödés és a frusztráció kifejezésére is.

Pontosan ezért borzasztó udvariatlanságnak számít, ha valaki kezét zsebébe mélyesztve társalog.

Egymás sértegetése

A franciák a sértegetés nagymesterei, ennek legjavát a nagyváros csúcsforgalmában tudják bemutatni. Bövelkednek nyelvi fordulatokban, ha káromkodásról van szó, és képzelőerejük sem ismer határokat.

Anélkül, hogy csak egy szót is tudnánk franciául, megérezzük, ha sértegetnek bennünket, mert olyan élénk gesztusokkal és grimaszokkal kísérik mondandójukat, hogy lehetetlen félreérteni a dolgot.

A megnevezhetetlenre többtucatnyi szavuk is van, de általában egyre vagy kétfőre koncentrálnak. A *connard* vagy *con* a szokásos sértés (az utóbbi valaha roppant vulgárisnak minősült, ám ma már rutinszerűen használják). A prűdebbje nem ejti ki a szót, csak kibetűzi *c...o...n*.

A legelfogadhatóbb fordítása talán a "hülye barom" lehetne.

Nyelv és gondolkodás

Ami a legjobban összeköti a franciákat, az maga a francia nyelv. Régen Franciaország régiókra volt osztva, melyek különböző nyelveken beszéltek, mint a breton, a languedoc vagy a flamand. Szinte minden területnek megvolt a maga nyelvjárása, tájszólása. Ezt a francia egység elleni támadásnak fogták fel, ezért ha egy francia iskolában egy gyermek tiltott nyelvjárásban szólalt meg, az kapott egy babszemet. A babszem kézzől kézre járt a bűnösök közt, s amelyik gyermeknél kikötött a tanítás végén, azt jól megnádpálcázták.

Egyetlen más nemzet sem harcol ennyire nyelvének megőrzéséért. Az egész francia akadémia fáradhatatlanul azon munkálkodik, hogy a nyelv tisztaságát megőrizze. Gondosan megvizsgálják minden szót, és az új szavakat, vadhajtasokat, amelyek valahogyan belekerültek, könyörtelenül kigyomlálják.

A pár éve még oly divatos "frangol" (francia + angol) divathóbortnak egyszer s mindenkorra vége.

Az üzleti és műszaki szaknyelvben elburjánzó szavak, mint a *le cash flow*, *le design*, *le pipeline* felbőszítették Mitterand-t. "Muszáj nekünk angol utasításokat adni a számítógépeinknek?" tette fel a kérdést.

Mepróbálták a szükségtelen frangol kifejezéseket megfelelő francia szavakkal helyettesíteni, vagy új kifejezéseket találni rájuk. Így például a *le oil-rig* (olajfúrótorony) helyett a sokkal nyakatekertebb *un appareil de forage en mer*-t vezették be. A kísérlet csődöt mondott.

Mikor De Gaulle meghalt, megkérdezték Noel Cowardot, mit gondol, miről fog a tábornok és a jó Isten beszélgetni odafenn a mennyországban. Coward válasza a következő volt: "Ez attól függ, milyen jól beszél az Isten franciául."

A világnak adott szavak

A francia nyelv a világnak teljességgel nélkülözhetetlen kincseket hagyott örökül. Milyen volna románcunk *tête-à-tête* (négyszemközt) nélkül, vagy *rendezvous*-nk (randevú, légyott) a megfelelő *ambiance* (hangulat) nélkül, egy kis *frisson* (borzongás), csöppnyi *badinage* (huncutkodás) némi *nuance* (árnyalat, eltérés) és némi *risquée repart* (merész replika) nélkül?

Miféle háborút lehetne viselni *sabotage* (szabotázs), *manoeuvres* (manőverek) nélkül, ahol nincs gyakori *mêlée* (harc, összecsapás), erős *esprit de corps* (csapatszellem), és mivé lenne a háború egy kis *espionage* (kémkedés), majd végül a *détente* (enyhülés) nélkül?

Volna-e politikai izgalom *coup d'état*, (államcsíny) *laisser faire* (ezt nem is lehet lefordítani), *faits accomplis*, (kész tény) *volte-face* (hirtelen fordulat) és *carte blanche* (teljhatalom, szó szerint: fehér kártya) nélkül?

Hogyan tudnánk megmutatni, hogy nem a saját *milieu*-nkben (közeg, környezet) vagyunk, ha nem tudnánk *gaffes*-t (baklövés) and *faux pas*-t (félrelépés, botlás) elkövetni, hogy bebizonyítsuk, teljességgel *gauche*-ok (balkezes, ügyetlen) vagyunk?